

Karin Johannesen,
Nordjyske Museer

Fragmenterede grave

Gravskik og våbengrave i Nordjylland i yngre førromersk jernalder

Keywords: Førromersk jernalder, brandgrav, våbengrav, sværd, gravritual

Abstract

Våbengravsskikken introduceres i slutningen af førromersk jernalder i Nordjylland. Både våben og andre gravgenstande tolkes ofte som gravgaver, men kan nogle af genstandene også have været del af gravritualerne? Med udgangspunkt i en mindre gravplads ved Jetsmark Skole i det sydvestlige Vendsyssel med 24 brandgrave, hvor to er våbengrave, analyseres brandgravsmaterialet fra Nordjylland. Sammensætningen af gravgenstande er meget ensartet, og især keramik og dyreknogeter tolkes som dele af gravritualet snarere end som gravgaver. Kun i den ene af de to våbengrave fra Jetsmark Skole adskiller mængden af keramik sig fra de øvrige grave, og dette tyder på, at våbnene har indikeret de gravlagte individers identitet fremfor rigdom og status. Dermed både bryder våbengravene med en tidligere tradition, hvor gravene kun indeholdt få gravgenstande, og indikerer begyndelse på en ny tradition, hvor gravskikken i højere grad udtrykker individets identitet igennem gravgenstande som fx våben.

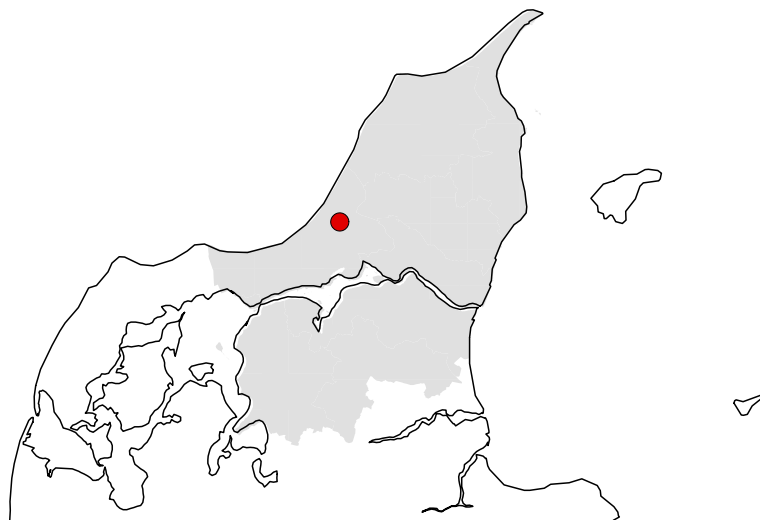
Introduktion

Brandgravene er en problematisk fundgruppe på grund af indholdets fragmenterede tilstand og bevaringsforhold, og som desuden lider under moderne dyrkning. Derfor fremstår brandgravene ofte som fattige, selvom der også er eksempler på brandgravspladser i hele Jylland med rigt udstyrede grave.¹ Gravgodset, som typisk kaldes for gravgaver, bliver ofte tolket enten som udtryk for den afdødes status² eller som udtryk for de religiøse overbevisninger, som gravritualerne var en del af.³ Mens nogle af genstandene kan have udtrykt den afdødes identitet, så kan andre

have indgået i gravritualerne, så man bør have et mere nuanceret syn på gravgenstandene.⁴

I fremlæggelserne af brandgrave fra førromersk jernalder bliver der ofte lagt vægt på de rige grave med genstande som sværd, skjoldbuler, fibler og bronzebælter,⁵ men det er nødvendigt også at vende blikket mod de grave, som ikke indeholder mange genstande. Dette både for at skabe et helhedsbillede af brandgravstraditionen og de tilhørende ritualer, men også for at belyse variationen i gravene og forskellene mellem for eksempel våbengrave og grave med kun knogler. Ved at kigge på gravmaterialet som helhed, er det muligt at undersøge ligheder og forskelle i gravmaterialet og dermed definere de genstandstyper, som var en fast bestanddel af gravritualet.⁶

Med udgangspunkt i en brandgravsplads med 24 brandgrave udgravet ved Jetsmark Skole i det sydvestlige Vendsyssel (fig. 1), vil grave og gravmateriale blive præsenteret og analyseret med henblik på at belyse gravritualer og samfund i yngre førromersk jernalder. Ud fra disse grave vil gravritualerne i forbindelse med brandgravene blive belyst, hvor der vil blive lagt vægt på hvilke genstande, der kan tolkes som dele af gravritualet og hvilke genstande, der kan anses som gravgaver. Da brandgravspladserne i Nordjylland ofte er forholdsvis små, vil materiale fra andre pladser i Vendsyssel og det nordlige Himmerland også blive inddraget i analysen af både gravritualer og sociale markører i gravene.

Figur 1. Danmarkskort hvor undersøgelsesområdet er markeret med gråt og placeringen for Jetsmark Skole med rød cirkel.

Nordjylland i førromersk jernalder

Det arkæologiske materiale fra Nordjylland skiller sig ud fra materialet i det øvrige Jylland på flere punkter, og det lader til, at der i Nordjylland har været lokale traditioner, som gjorde at grave, bebyggelse og genstandsgrupper som for eksempel keramik og fibler havde særtræk. Det er igennem tiden blevet diskuteret, om materialet i Vendsyssel adskiller sig fra Himmerland. C. J. Becker mente, at de to områder kunne betragtes som en samlet lokalgruppe,⁷ men den generelle antagelse har været at materialet Himmerland i højere grad kan sammenlignes med materialet i Centraljylland, mens Vendsyssel udgør sin egen lokalgruppe.⁸

Gravmaterialet i Nordjylland i førromersk jernalder er, ligesom i resten af landet, kendetegnet ved brandgrave, men i modsætning til i Syddjylland, så er flertallet af brandgravene ikke urnegrave, men brandpletgrave.⁹ Gravene har tilsyneladende ikke været markeret med konstruktioner, i hvert fald ikke konstruktioner, som kan erkendes arkæologisk.¹⁰ I modsætning til de store kendte gravpladser i Syddjylland, så bestod de fleste gravpladser kun af en til fem grave i Nordjylland dog med enkelte undtagelser, som for eksempel gravpladsen ved Vogn, hvor der er udgravet 123 grave fra ældre jernalder.¹¹

I ældre førromersk jernalder var tilstedeværelsen af gravgraver i brandgravene kun sparsom og bestod oftest af nåle og et lerkar.¹² I begyndelsen af yngre førromersk jernalder ændrer indholdet af gravgaver i brandgravene sig. Nu er der flere grave med for eksempel våben, men generelt også flere genstande som for eksempel værktøj og flere lerkar. Denne udvikling ses i hele Jylland i yngre førromersk jernalder, men starter lidt tidligere i det nordjyske område.¹³ Den første bølge af våbengrave ses ligeledes i Nordjylland i førromersk jernalder periode IIIa og opstår formentlig på grund af indflydelse fra det polske område, mens de første våbengrave i Midt- og Syddjylland først kommer lidt senere med anden bølge.¹⁴

I begyndelsen af romersk jernalder genintroduceres skikken med jordfæstegrave,¹⁵ og i området nord for Randers Fjord er en af gravformerne de stenbyggede grave,¹⁶ og især i Vendsyssel forekommer denne gravtype særligt hyppigt sammen med en række andre særtræk, som for eksempel stempelornamentik og fodbægre med hul fod.¹⁷

Selvom brandgravsskikken var udbredt i det meste af Nordeuropa i ældre jernalder, så viser både gravform og genstande, at Nordjylland havde regionale særtræk i førromersk og ældre romersk jernalder. Dette kommer til udtryk allerede i førromersk jernalder,

men bliver tydeligere i den efterfølgende periode.¹⁸ Der er samtidig også fælles udviklingstræk og genstandstyper i gravmaterialet fra hele landet, som viser, at den nordjyske brandgravsskik var en del af en overordnet tradition.

Vogn og Kraghede

De to mest kendte brandgravspladser i Nordjylland fra yngre førromersk jernalder er Vogn og Kraghede. Gravpladsen ved Vogn adskiller sig fra områdets øvrige gravpladser både på grund af antallet af grave og det relative antal af våbengrave med toæggede sværd. Gravpladsen ved Kraghede adskiller sig derimod ikke på grund af pladsens størrelse, men på grund af genstandene i gravene, der blandt andet omfatter et ornamenteret lerkar med en jagtfrise på bugen.¹⁹

Den største brandgravsplads i Nordjylland er Vogn-gravpladsen, som ligger i Vendsyssel vest for Frederikshavn. Gravpladsen blev udgravet i perioden fra 1904 til 1980 af Vendsyssel Historiske Museum og Nationalmuseet. Gravpladsen ved Vogn er ikke fremlagt i sin helhed, men dele af genstandsmaterialet er præsenteret i artikler både om gravpladsen selv eller i forbindelse med andre fund.²⁰

Der er som nævnt foroven 123 grave på pladsen, som i dag anses for værende totaludgravet, således vurderes det, at der kun har været få andre grave ud over de undersøgte. Gravpladsen har været benyttet fra slutningen af yngre førromersk jernalder og til begyndelsen af ældre romersk jernalder. To tredjedele af gravene var brandpletgrave, og en tredjedel var urnebrandpletter, mens der kun var seks jordfæstegrave.²¹

Der er keramik i alle brandgravene ved Vogn, og en fjerdedel af dem indeholder keramik som det eneste gravgods. En anden fjerdedel har udover keramikken også en jernkniv, mens den sidste halvdel også rummer andre genstandstyper som dragtudstyr, redskaber og våben. Syv af gravene indeholdt angrebsvåben som sværd og lansespids, hvor sværd forekom hyppigere end lansespids. Våbengravene ved Vogn indeholdt kun voksne individer.²²

Knoglematerialet fra 43 grave er blevet undersøgt, og her var der voksne individer i 36 af gravene, mens kun en femtedel af de undersøgte grave indeholdt individer, som var under 20 år. Ud over det humane knoglemateriale var der også dyrekogler i tre fjerdedele af gravene.²³

I modsætning til gravpladsen ved Vogn, så er Kraghede-gravpladsen aldrig blevet totaludgravet. Pladsen ligger ligeledes i Vendsyssel sydøst for Brønderslev og er blevet undersøgt af flere omgan-

ge i starten af 1900-tallet.²⁴ Der er kun dokumenteret otte grave fra gravpladsen, hvor den ene er en jordfæstegrav, fire er formodentlig brandpletgrave, mens de øvrige tre var benhobgrave eller brandpletgrave med bikar. Brandgravene dateres til yngre førromersk jernalder, mens jordfæstegraven er fra romersk jernalder, og derudover er der også udgravet to huse på pladsen, som er samtidige med brandgravene.²⁵

Det totale omfang af gravplads og bebyggelse er ukendt, og pladsen er ikke publiceret i sin helhed, men er beskrevet i forbindelse med studier af udenlandske indflydelser på genstandsmaterialet i Nordjylland.²⁶

Brandgravstyper og gravenes indhold

Selvom variationen i brandgravene kan synes forholdsvis begrænset, formentlig på grund af brandgravens beskedne udseende og omfang, så er der forskel på gravformerne både kronologisk og geografisk.²⁷ Brandgravsskikken har været benyttet i det danske område fra stenalderen og frem til nutiden, men i yngre bronzealder bliver gravformen dominerende, og den er næsten enerådende op igennem førromersk jernalder. I løbet af ældre romersk jernalder bliver jordfæstegrave mere hyppige og kan lokalt helt erstatte brandgravsskikken.²⁸

Brandgravene fra yngre bronzealder og ældre jernalder kan inddeles i urnegrave, benhobgrave, brandpletgrave og urnebrandgruber.²⁹ Urnegrave består af en nedsat urne med indhold af brændte knogler, eventuelt gravgods, hvor gravgenstandene kan være både brændte og ubrændte. Benhobgrave har de samme bestanddele som urnegrave dog uden en urne, men fordi det brændte knoglemateriale er meget kompakt og afgrænset i nedgravningen, tolkes de således, at indholdet har været pakket ind i en beholder af organisk materiale. Brandpletgrave består ligeledes af brændte knogler, eventuelt gravgenstande, men her er også rester af kremeringsbålet, og materialet bærer ikke præg af, at være deponeret i en beholder. Urnebrandgruber er en kombination af urnegrave og brandpletgrave, hvor der er nedsat en urne med brændte knogler og eventuelt andre genstande, men i nedgravningen omkring urnen er der rester af bålet, brændte knogler og eventuelt gravgods.³⁰

Urnegrave var den hyppigste type i bronzealderen, men i yngre bronzealder findes også få brandpletgrave, og denne gravtype bliver mere hyppig i løbet af periode IV og V og forsætter op i førromersk jernalder. I førromersk jernalder er alle brandgravstyper i brug i hele det danske område, men der er geografiske variationer.

³¹ I det nordjyske område er brandpletgrave mere udbredt end urnegrave sammenlignet med det øvrige Jylland.³²

Gravgodset i brandgravene varierede også igennem tid, men i det følgende er fokus primært på gravmaterialet i førromersk jernalder. I nogle grave er kun brændte knogler og rester af ligbålet, mens der i grave med gravgods kan forekomme både brændte og ubrændte genstande.³³ Brandgravenes indhold er meget påvirket af selve ligbrændingen, da denne proces er destruktiv i forhold til både den afdøde og nogle af de genstande, som er kommet med på ligbålet. Det betyder destruktion af genstande af organisk materiale som for eksempel tekstil og træ og deformation af genstande i uorganisk materiale som for eksempel metal og keramik, dog har opvarmningen også en bevarende effekt i forhold til både knogler og jern, men fragmentationsgraden og manglen på organisk materiale medfører at gravene kan fremstå fundfattige.³⁴

Brændte knoglefragmenter er til stede i stort set alle brandgrave. Dette kan dog bero på en ringslutning, da brandgrave i felten ofte bliver erkendt på grund af tilstedeværelsen af brændte knogler, der er dog eksempler på anlæg fra større gravpladser, der er tolket som kenotafer.³⁵ De brændte knoglefragmenter stammer primært fra mennesker, men der er sjældent en knoglemængde, som svarer til et helt individ. Antropologiske analyser af knoglematerialet fra brandgrave på Fyn viser da også, at der kun sjældent er knogler til stede i gravene, som repræsenterer alle dele af et individ.³⁶ Noget af knoglematerialet stammer imidlertid også fra dyr, der tolkes som gravgaver, der er kommet med den døde på bålet.³⁷

I ældre førromersk jernalder bestod gravgenstandene oftest af keramik og personlige genstande som dragtudstyr, og gravene var generelt sparsomt udstyrede, men i løbet af yngre førromersk jernalder skifter gravgenstandene karakter, hvor der nu i højere grad også bliver lagt våben og værktøj med de afdøde.³⁸

Keramik er den mest hyppige fundtype i alle typer af brandgrave. I urnegrave har et lerkar naturligvis fungeret som beholder, men der kan også være både hele og fragmenterede kar både i og uden for urnen.³⁹ Keramikken i brandpletgravene er oftest meget fragmenteret, men mængden kan variere fra enkelte skår til utallige skår, der repræsenterer flere kar.⁴⁰

Dragtudstyr som nåle forekommer i brandgravene igennem hele førromersk jernalder. Man kan tolke disse som genstande, der har siddet på den afdødes beklædning, og dermed er kommet på ligbålet med afdøde i stedet for som egentlige gravgaver.⁴¹ I yngre førromersk jernalder, hvor også nye genstandstyper som fx våben

dukker op i brandgravene, bliver der større forskel på antallet af genstande i gravene, hvilket kan betyde et øget behov for at markere den afdødes status i samfundet.⁴²

Denne ændring i gravudstyret falder også sammen med ændringer i gravpladsernes omfang. I Syd- og Sønderjylland er udgravet store gravpladser fra førromersk jernalder, som tager udgangspunkt i en eller flere ældre gravhøje, hvor Årre og Årupgård med op til 1.400 grave nok er de mest kendte.⁴³ Årre og Årupgård dateres til den første halvdel af førromersk jernalder og er kendetegnet ved tuegrave, som ofte er omkranset af ringgrøfter, hvor der centralt i anlægget er placeret en brandgrav.⁴⁴

Der er ikke fundet brandgravspladser af lignende omfang fra førromersk og ældre romersk jernalder i resten af Danmark, og det samme gælder fænomenet med ringgrøfter. Generelt synes de store gravpladser at forsvinde i Syd- og Sønderjylland på overgangen fra ældre til yngre førromersk jernalder, mens fx Vogn-gravpladsen dateres til yngre førromersk jernalder og ældre romersk jernalder.⁴⁵

Brandgravene vidner dels om regionale og lokale variationer i gravformerne, som ændrer sig over tid, men gravenes indhold viser også, at nogle genstande er blevet behandlet forskelligt, og at der har været en selektiv udvælgelse af genstandene både i forhold til hvilke, der kom med på ligbålet og hvilke, der blev indsamlet fra bålet og begravet. På den ene side fremstår genstandsmaterialet fra brandgravene mangelfuldt på grund af de valg, der er truffet forud for selve gravlæggelse, men det er netop også disse valg, som kan belyse gravritualet, individet i graven og det omgivende samfund.

Der ligger et stort ubearbejdet materiale fra udgravninger af brandgrave og brandgravspladser, hvor kun få er blevet publiceret i deres helhed eller publicerede overhovedet. Brandgravenes udsagnsværdi kan synes begrænset i forhold til fx jordfæstegrave, fordi anlægstypen virker meget undseelig, og genstandene i gravene er meget fragmenterede, da de oftest har været med på ligbålet. Det har resulteret i, at mange behandlinger af brandgravsmaterialet fokuserer enten på gravgenstandene eller knoglematerialet,⁴⁶ men flere publikationer har også fremhævet, at selve brandgraven kun er slutproduktet af et begravelsesritual, hvor kremeringsprocessen og handlinger forud for selve brandgraven kan have været vigtigere end selve gravlæggelsen af de brændte rester.⁴⁷

Døden, samfund og ritual

Grave i den arkæologiske kontekst er igennem årtier blevet brugt som grundlag for undersøgelser af status og samfundsstruktur. Det

skyldes dels, at grave er lukkede kontekster, selvom der også er eksempler på gravtyper, der er blevet genanvendt eller genåbnet (fx megalitgrave). Brandgravene kan dog anses for at være en lukket kontekst, da anlæggene dels kan afgrænses, og dels har en stratigrafi, der antyder, at gravene i sig selv ikke udtrykker flere handlinger adskilt i tid.⁴⁸ Gravene er også noget af det tætteste, som vi kommer på det forhistoriske individ i den forstand, at genstandene i gravene for eksempel ædelmetaller, smykketyper eller redskabs typer kan anses som repræsenterende individets rolle og/eller status i samfundet.⁴⁹

Der er dog to vigtige forhold at tage hensyn til, når man tolker gravmateriale i forhold til individ og samfundsstruktur. For det første er det ikke den gravlagte, som har begravet sig selv, men det omgivende samfund, og dermed er gravens indhold og udformning en refleksion af dette. For det andet er en grav den sidste del af gravritualet, som også har indeholdt andre for arkæologen ofte usynlige handlinger, hvor ligbrændingen er den mest åbenlyse i forhold til brandgravene. Nogle af genstandene i brandgravene er dermed ikke nødvendigvis objekter, der repræsenterer den afdøde, men som i stedet har indgået i gravritualet forud for selve begravelsen af det indsamlede materiale fra ligbålet.⁵⁰

Gravritualer kan anses som en rite de passage, altså som et overgangsritual fra en tilstand til en anden. Overgangsritualer markerer transitionen fra en status til en anden som for eksempel barn til voksen, ægteskab eller død, og de består af tre trin, der repræsenterer en starttilstand, en overgangsfase og en slutttilstand. Overgangsritualerne handler ikke blot om for eksempel den afdøde, men er i højere grad en måde, hvorved det omgivende samfund håndterer forandringer og reetablerer den sociale orden, og dermed indeholder overgangsritualer elementer, som er både religiøse/ideologiske og sociale/politiske. Et individ kunne have flere funktioner/identiteter i samfundet. Det kan være leder, men også ægtemand, fader, velhavende, kriger og/eller håndværker osv. Det er det omgivende samfund, som vælger hvilken rolle eller roller, som formidles i gravritualet og hvilket narrativ, som skabes omkring den afdøde. Dermed er graven et udtryk for det omgivende samfunds opfattelse og fremstilling af den døde og en genforhandling af dennes status i samfundet. Gravene kan dermed bidrage med et indblik i den sociale struktur og de sociale idealer i det samfund, som den afdøde var en del af.⁵¹

Et andet aspekt at tage hensyn til, når man tolker brandgravene er, at overgangsritualet ikke blot bestod af selve graven, der snarere

skal ses som slutproduktet af en række af rituelle handlinger, som har gået forud for begravelsen af de brændte levninger. Disse handlinger har haft betydning for gravens indhold og udformning, hvor den mest åbenlyse handling, som må have gået forud for en brandgrav, er en ligbrænding. Overgangsritualet må imidlertid allerede have begyndt når et individ er afgået ved døden, hvor det omgivende samfund har skulle forholde sig til en ny tilstand.⁵²

Efter en person er død, har der formentlig været en periode forud for ligbrændingen, hvor man har sørget og muligvis udført ritualer som for eksempel sang, dans, særlige måltider og forskellige former for afsked. Denne fase kan have været en slags separationsfase. Det er ikke til at sige, hvor længe der er gået mellem døden og ligbrændingen, men i hvert fald har man skulle bruge tid på at samle materiale til og bygge et ligbål. Liget har desuden skulle gøres klar til kremering, hvilket kunne indebære beklædning og udsmykning af den døde. Liget er derefter blevet transporteret til ligbålet og placeret på bålet sammen med eventuelle gravgenstande. Denne del af processen kan også have indebåret særlige ritualer som for eksempel et ligtog og sang.

Selve ligbrændingen har været op til flere timer og har været en handling mættet af sensoriske indtryk som synet af bålet, lyden af flammerne og det brændende lig og følelsen af varmen.⁵³ Det er ikke sikkert, at selve ligbrændingen har foregået på gravpladsen, men der er dog eksempler på ligbrændingssteder på gravpladser i det danske område, som tyder på, at dette har været praksis.⁵⁴ Tidligere har brandpletgravene været tolket således, at de både var en del af ligbålet og en grav, således at ligbålet havde været placeret i en fordybning, hvor resterne af bålet er faldet ned i. Denne tolkning er blevet modbevist af forsøg med ligbrændingsprocessen udført af blandt andet M. B. Henriksen, hvor forsøgene har vist, at brandgravene ikke har været placeret under ligbålet, men at genstandene i urne- såvel som brandpletgrave har været bevidst udvalgt fra ligbålet og deponeret i nedgravninger.⁵⁵

Når ligbålet er brændt ned, er knogler, eventuelle genstande og rester af ligbålet blevet indsamlet, transporteret til begravelsesstedet og deponeret i en grav. Det er igen uvist, hvor lang tid der er gået mellem ligbrændingen og selve begravelsen. Det er muligt, at begravelsen har været en mulighed for, at folk fra andre områder kunne nå frem og overvære begravelsen, men det er også en mulighed, at selve begravelsen har været sekundær i forhold til ligbrændingen og de øvrige handlinger forud for denne.⁵⁶

Kun nogle af trinene i denne proces kan erkendes i det arkæologiske materiale, det gælder primært den afdøde, ligbrændingen og begravelsen. Afhængigt af knoglernes bevaringsgrad kan man sige noget om afdøde i forhold til alder, køn og eventuelle sygdomme/skader. Dernæst er det selve ligbrændingen, som træder frem i det arkæologiske materiale for eksempel træsorter og ligbålets intensitet. Selve begravelsen er tydelig i form af brandgravene, der fortæller om gravtypen og gravens placering både i forhold til andre anlæg og i landskabet.

Selvom de øvrige trin i begravelsesprocessen ikke kan erkendes arkæologisk, betyder det ikke, at selve brandgraven har været det vigtigste aspekt af gravritualet. Det kan i højere grad have handlet om handlingerne op til og selve ligbrændingen, og der kan også være tegn på disse handlinger i form af genstandsmaterialet i brandgravene.

Alle genstandene i en brandgrav er altså ikke nødvendigvis gravgaver til den døde. Der kan for eksempel have været genstande som fibler, nåle og spænder, som har siddet på afdødes beklædning, og dermed har indgået i begravelsesritualet uden at være egentlige gravgaver. Andre genstande som for eksempel lerkar og dyrekogler kan være rester af genstande, som er anvendt i et eller flere begravelsesritualer som for eksempel måltider, der har gået forud for ligbrænding og begravelse, og dermed er dikteret af overgangsritualet snarere end af individet i graven.⁵⁷

Unikke genstande som smykker, våben og ædelmetaller har en udsagnsværdi i forhold til afdødes status og rolle i samfundet og får enkelte brandgrave til at adskille sig fra flertallet, men indholdet i disse "rige" grave har også fællestræk med de øvrige grave, og i forhold til gravritualet kan det være oplagt at fremhæve lighederne snarere end forskellene. Lighederne i gravlæggelserne kan tolkes som udtryk for gravritualerne, således kan gravgodset opdeles i forskellige grupper bestående af personlige genstande, statusgenstande og rituelle genstande. Personlige genstande udtrykker dermed den afdøde i form af fx dragtudstyr eller yndlingsgenstande, statusgenstande er samfundets narrativ om afdøde, mens rituelle genstande er essentielle genstande, som indgår i selve overgangsritualet både før, under og efter graven. De rituelle genstande er dermed lighederne mellem gravene, det vil sige de genstande, som findes i både "rige" grave og "almindelige" grave.⁵⁸

Med udgangspunkt i graven som del af et overgangsritual så repræsenterer graven ikke blot den døde, men også både en genfor-

handling af de sociale strukturer og udsagn om den rituelle praksis og religiøse ideologi.

Metode/kildekritik

Udgangspunktet for en analyse af brandgravstraditionen i slutningen af førromersk jernalder er en gravplads bestående af 24 grave ved Jetsmark Skole i den vestlige del af Vendsyssel. Hovedparten af gravene er fra den sidste del af yngre førromersk jernalder, mens et par stykker formentlig er fra den tidligste del af ældre romersk jernalder, og indholdet i gravene varierer fra et par enkelte lerkarskår til flere lerkar, en kniv og et La Tène-sværd. Gravpladsen ved Jetsmark Skole indeholder færre grave end gravpladsen ved fx Vogn. Sidstnævnte gravplads adskiller sig også ved, at enkelte grave indeholder op til 15 lerkar og indtil flere metalgenstande som for eksempel sværd, knive, skjoldbuler og fingerringe. Grave fra både Vogn-gravpladsen og andre gravpladser vil også blive inkluderet i analysen for både at udvide antallet af grave og variationen i gravgenstandene.

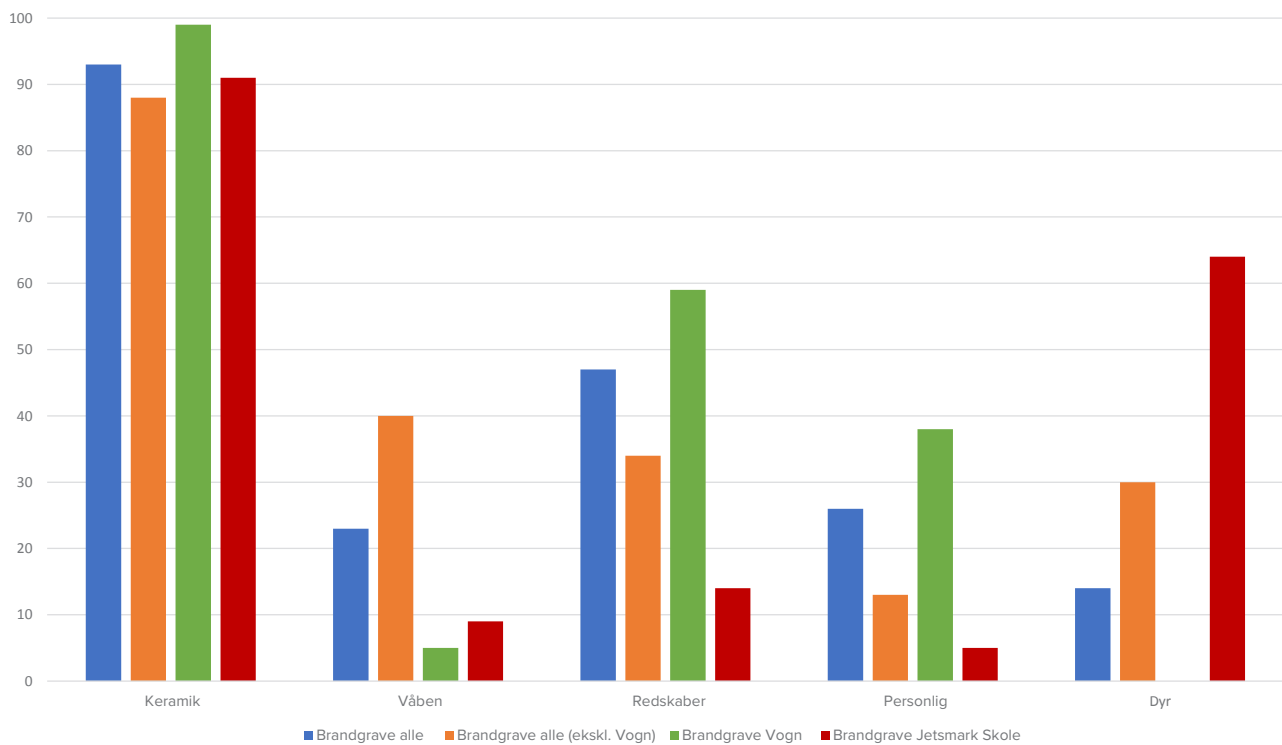
Ved at undersøge sammensætningen af genstande i brandgravene og deres udformning med udgangspunkt i gravene fra Jetsmark Skole, er det muligt at få et indblik i brandgravsritualet i Nordjylland i sen førromersk jernalder. Undersøgelsesområdet er afgrænset til Aalborg, Jammerbugt, Brønderslev, Hjørring og Frederikshavn kommuner, og undersøgelsesperioden begrænses til yngre førromersk jernalder. Gravene, som er medtaget, stammer primært fra publiceret materiale, hvilket udgør et problem i forhold til repræsentativiteten, fordi de publicerede grave ofte er grave med unikt indhold som for eksempel våben, bronzekar eller -bælter.⁵⁹ Dette fremgår af figur 2, hvor andelen af våbengrave er 23 % af det samlede materiale, mens andelen af våbengrave i materialet fra Vogn-gravpladsen kun udgør 5 %. Denne forskel skyldes, at der er et stort antal upublicerede brandgrave fra yngre førromersk jernalder med kun knogler, keramik og eventuelt enkelte andre genstandstyper, således at det samlede antal af våbengrave formentlig er tættere på 5 %.

Brandgravene repræsenterer også flere problemer i forhold til gravenes tilblivelse og bevaringsforhold, der gør, at genstandene i gravene ofte er stærkt fragmenterede, hvilket dels skyldes, at genstandene har været med på ligbålet, dels fordi brandgravene ofte ikke er særligt dybe, og de har derfor lidt under de sidste årtiers dybdepløjning. Brandgravene ved Jetsmark skole viser tydeligt, at

denne gravtype gradvist bliver pløjet væk, idet alle gravene allerede kunne erkendes i den nederste del af pløjelaget.

Gravenes varierende bevaringsgrad betyder, at det kan være problematisk at vurdere hvor mange genstande, der oprindeligt har været i gravene og genstandenes oprindelige fragmenteringsgrad. Hvis brandgravene kun er delvist bevarede, kan analyser og tolkninger af for eksempel gravenes udtryk for rigdom eller status være problematisk.

Gravenes varierende bevaringsgrad påvirker også tolkningen af selve gravritualet. Det er desuden tidligere med udgangspunkt i den østfynske gravplads Brudager foreslået, at for eksempel lerkar blev bevidst destruerede i forbindelse med brandgravsritualet i gravene fra romersk jernalder.⁶⁰ I denne forbindelse er det dog nyttigt at undersøge grave, der er udgravet før midten af det 20. århundrede, da disse grave ofte er bedre bevarede og dermed giver et bedre indtryk af genstandenes oprindelige fragmenteringsgrad.

Figur 2. Fordeling af genstandsgrupper i procent i publicerede brandgrave i Nordjylland fra yngre førromersk jernalder (N=141).

Jetsmark Skole

Lokaliteten ved Jetsmark Skole blev udgravet i sommeren 2020 i forbindelse med opførelsen af en ny skole mellem Kås og Pandrup (fig. 1). Der er tidligere blevet udgravet bebyggelse fra jernalderen, vikingetiden og en gård fra middelalderen sydøst for Jetsmark Skole, og lige syd for Jetsmark Skole er fundet en stenbygget grav fra romersk jernalder i forbindelse med anlæggelse af jernbanen mellem Kaas og Pandrup.⁶¹ På luftfotos kan erkendes flere mulige grube-huse på fodboldbanerne syd og vest for brandgravene ved Jetsmark Skole.

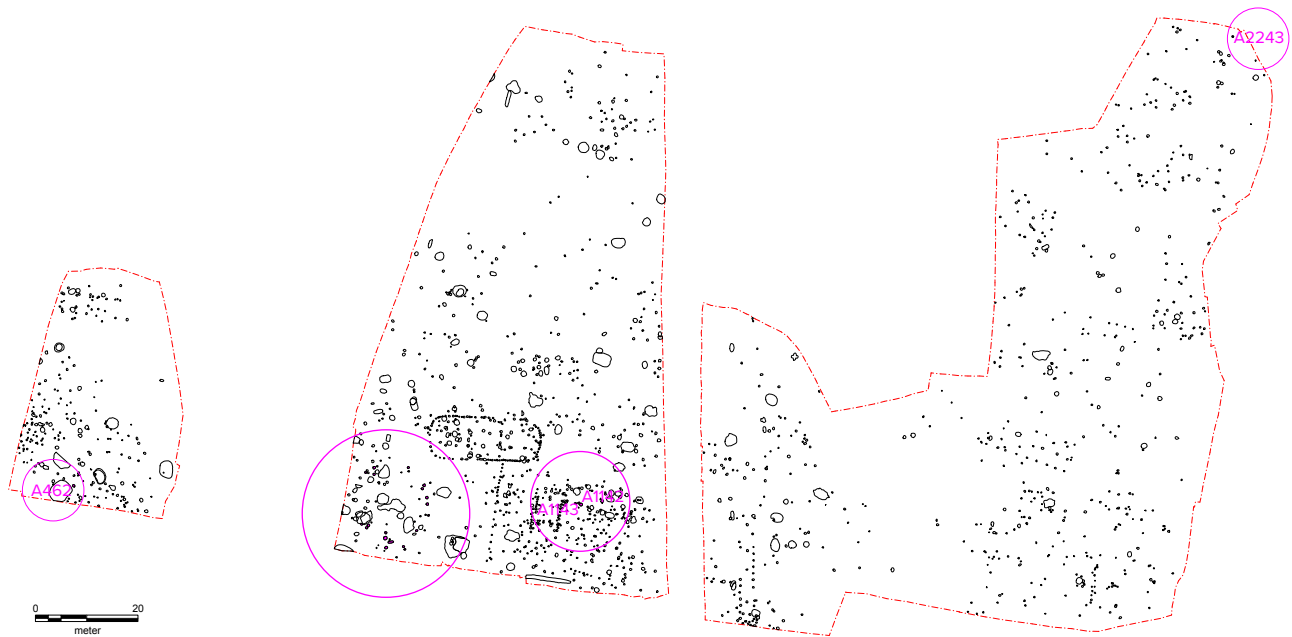
I området omkring Jetsmark Skole er udgravet flere gravpladser og bebyggelser fra ældre jernalder. Inden for en radius på tre kilometer er registreret 11 stenbyggede grav fra romersk jernalder og tre brandgrave fra ældre jernalder. Ved Lundergård ca. 2,5 km vest for Jetsmark Skole er udgravet en gravplads med brandgrave fra begyndelsen af ældre romersk jernalder og 35 jordfæstegrave fra romersk jernalder. Der er desuden beretninger om jordfæstegrave fra germansk jernalder med bl.a. drikkeglas.⁶²

Der er ikke fundet bebyggelse fra jernalderen i forbindelse med gravpladsen ved Lundergård, men omtrent 400 m vest for Jetsmark Skole er udgravet bebyggelse fra bronzealder per. III-IV, og 750 m mod sydøst ved Sigsgaard er udgravet seks langhuse, der formentlig skal dateres til førromersk jernalder. Bebyggelsen ved Sigsgaard kan tolkes som enten en mindre samling af gårde eller en enkelt gård, som har flyttet rundt i området.⁶³

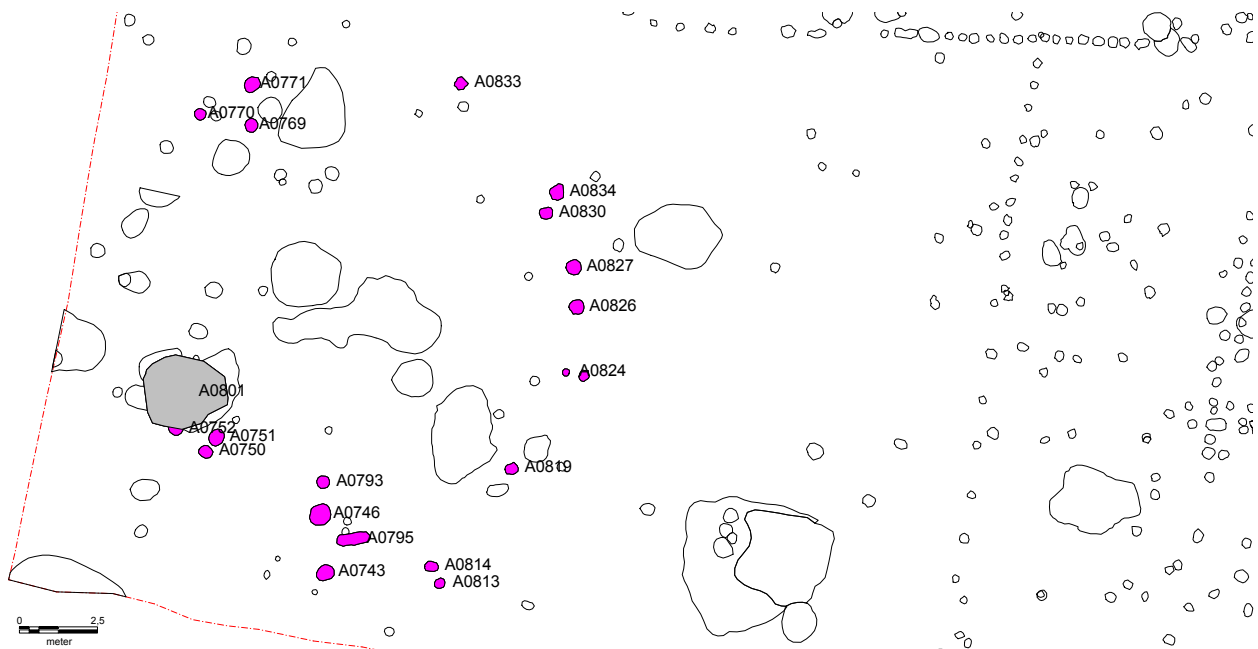
Bebyggelsen

Den tidligste forhistoriske bebyggelse ved Jetsmark Skole er fra bronzealder, hvor et treskibet langhus med stolpesat vægforløb er ¹⁴C-dateret til bronzealder per. III-IV, mens to langhuse er ¹⁴C-dateret til yngre bronzealder og yngre bronzealder/ældre førromersk jernalder. To langhuse er ¹⁴C-dateret til ældre førromersk jernalder, men så er det et brud i dateringerne op til yngre romersk jernalder, hvor der er undersøgt et 40 m langt treskibet langhus og fem grube-huse på pladsen.⁶⁴ Fire af de treskibede langhuse kunne ikke dateres naturvidenskabeligt, og typologisk kan de kun dateres bredt til bronze- eller jernalder. Der er ikke med sikkerhed fundet bebyggelse fra yngre førromersk jernalder ved Jetsmark Skole, men gravene viser, at der også har boet mennesker i området i denne periode.

Bebyggelsen ved Jetsmark Skole har ikke bestået af mere end et til to langhuse, men har til gengæld haft en lang kontinuitet på stedet. Bebyggelser, som består af et mindre antal langhuse, er ikke

Figur 3. Udgravningsplan med brandgravene, som er markeret med pink, mens øvrige anlæg er markeret med sort streg.

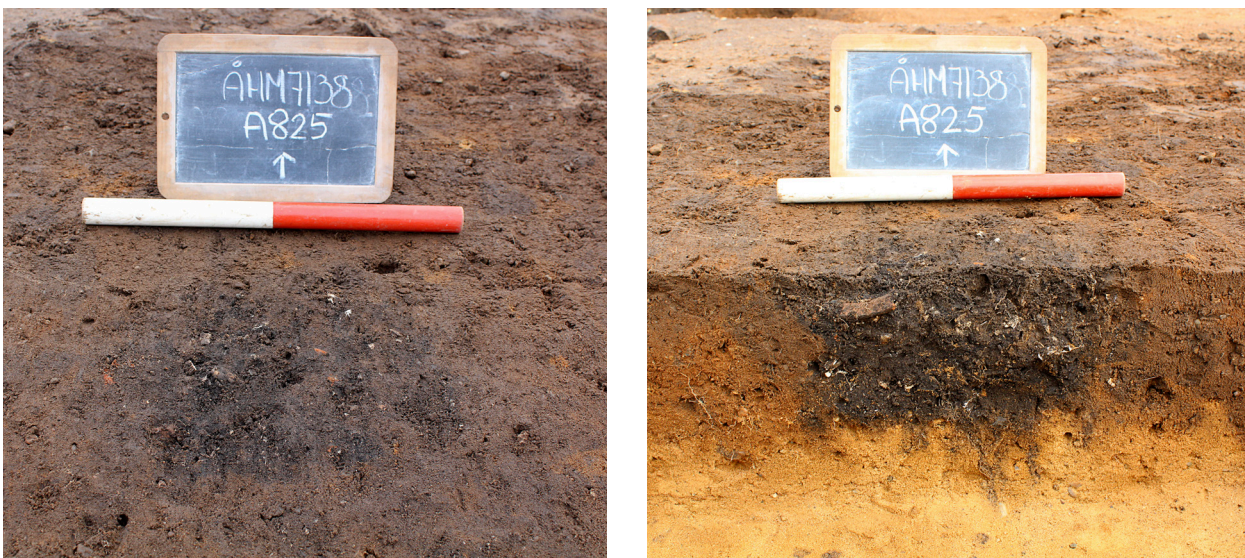
Figur 4. Cirkel af brandgrave (pink), hvor den stenbyggede grav A801 (grå) overlærer en af brandgravene.

usædvanlige i dette område i ældre jernalder, hvilket står i kontrast til kulturlagspladserne syd for Limfjorden, hvor der dannes landsbyer allerede i ældre førromersk jernalder.⁶⁵

Gravpladsen

Der blev udgravet i alt 24 grave bestående af 22 brandpletgrave, en urnebrandgrube og en urnegrav. De 21 af gravene inklusive urnebrandgraven var placeret således, at de tilsammen dannede en cirkel på ca. 11 m i diameter (fig. 4). En brandpletgrav med en døllekniv (A462) lå lidt vest for denne cirkel, mens de øvrige tre grave lå separat. Alle gravene var kendetegnet ved mørkt, sortbrunt fyld med trækul og indhold af brændte knoglefragmenter og keramik eller kun knoglefragmenter (fig. 5). I seks af gravene blev fundet metalgenstande, der udover et enkelt remspænde bestod af et La Tène-sværd, en kniv, en lansespids og en jernnål. Alle metalgenstandene bortset fra den tidligere nævnte døllekniv blev fundet i grave, som lå i den cirkelformede formation.

Der er ikke fundet nogle former for markeringer af gravene i fladen, hvilket også kan skyldes bevaringsforholdene på stedet. Gravens placering i en cirkel tyder dog på, at de har været placeret ved foden af en gravhøj, som der imidlertid heller ikke er fundet rester af. En af brandgravene (A752) var forstyrret af en stenbygget grav (A801), som er ¹⁴C-dateret til yngre romersk jernalder.⁶⁶ Hvis brandgravene har været jævnt fordelt i hele cirklen, så er flere grave

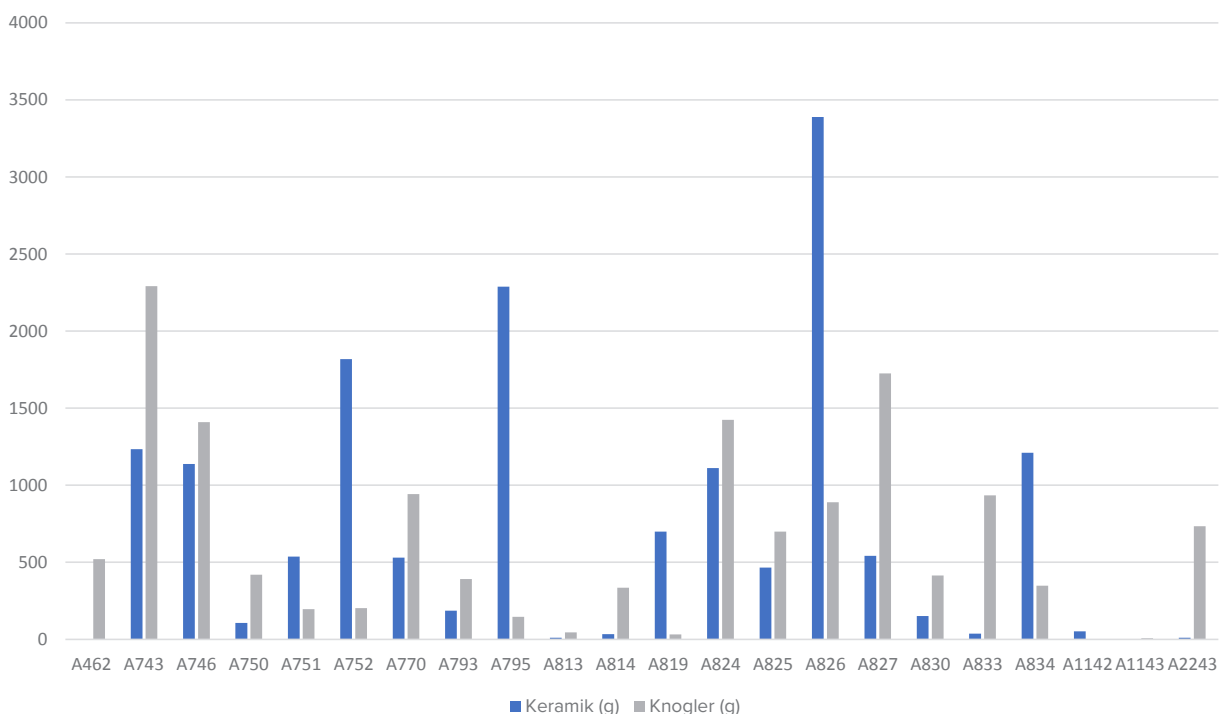

Figur 5. Grav A825 set i flade (venstre) og profil (højre).

blevet fjernet ved anlæggelsen af den stenbyggede grav. Alle brandgravene blev dokumenteret i fladen og tre brandgrave blev optaget i præparat og udgravet på Bevaringscenter Nord. De øvrige brandgrave blev snittet med ske, og profilet blev dokumenteret. Større skår og knoglefragmenter blev indsamlet under udgravning, og alt fylden blev hjemtaget til flotering og soldning. Fylden fra gravene blev floteret og derefter soldet med gitterstørrelse på 2 mm. Knoglemængderne i tabel 1 er fragmenter, som er over 3 mm store, da der var mange småsten i fylden, som havde samme størrelse, og det blev derfor vurderet, at det var for tidskrævende, at sortere knoglefragmenter på 1-3 mm fra småsten af samme størrelse.

Keramikken i størstedelen af brandpletgravene var generelt meget fragmenteret. Selvom keramikken fra flere af gravene kunne sættes sammen, så kan der ikke samles et helt kar fra nogen af gravene.

Der er ikke sammenhæng mellem mængden af keramik og knogler, da der i flere af gravene var knogler, men ingen eller kun lidt keramik, mens der i andre grave var meget keramik, men kun en lille mængde knogler og i fire af gravene var der kun knogler til stede (fig. 6).

Figur 6. Vægten af knogler og keramik i brandgravene i Jetsmark skole.

Humane knogler

Det humane knoglemateriale i gravene varierer fra 8 til lige over 2.292 g. I 13 af gravene er fundet under 500 g knogler, mens der i tre af gravene er fundet over 1.000 g knogler (tab. 1). Der var knoglemateriale fra menneske i alle gravene, men kun i en enkelt af gravene var der fragmenter af knogler, som repræsenterer hele kroppen, mens kun dele af kroppen som for eksempel kranie, tandrødder, rørkogler, hvirvler, fod- og håndknogler var repræsenteret i de øvrige grave (tab. 2).

Alle bevarede knoglefragmenter er ildpåvirkede i forskellig grad, og farven varierer fra brungul til gulgrå og fra grå til helt hvidbrændte. Hovedparten af knoglematerialet er gullig- til hvidbrændte, hvilket viser, at knoglernes organiske indhold er bortbrændt, men der er ikke blevet lavet yderligere analyser af dette.⁶⁷ Til gengæld er materialet blevet analyseret i forhold til alder, køn, legemsdele og eventuelle skader. Knoglematerialet fra fem af gravene kunne kønsbestemmes, heraf var der tre grave med mænd og to grave med kvinder (tab. 2).

Knoglematerialet fra 15 grave kan aldersbestemmes, og heraf var der syv voksne individer på 18 til 40 år (adultus), hvoraf tre var mænd og en enkelt var kvinde. I fem af gravene var individer, som var 12 til 40 år (juvenis/adultus), heraf var den ene en kvinde. Desuden var der en grav med knogler fra et barn på 6 til 12 år (infans II) og to grave med knogler fra børn 0 til 12 år (infans I/infans II). Med undtagelse af grav A743 var der kun knoglefragmenter fra et individ i alle gravene, mens der i grav A743 var knogler fra to individer: En voksen mand på 18 til 40 år (adultus) og et barn på 0 til 7 år (infans I). Der blev ikke registreret patologiske forandringer eller traumer på nogen af knoglerne.

De fem grave med knogler, som kan kønsbestemmes, er placeret spredt i cirklen af grave med en mand mod syd, en kvinde mod nordvest og to mænd og en kvinde mod øst (fig. 7). De grave med knogler, som kan aldersbestemmes, er ligeledes fordelt i hele cirklen, hvor gravene med de yngste individer ligger mod øst, mens grave med både juvenis/adultus og adultus ligger spredt. Der synes ikke at være sammenhæng mellem hverken køn eller alder. To af barnegravene ligger ved grave, som ikke kunne køns- eller aldersbestemmes. En barnegrav ligger tæt ved en mandsgrav, mens knoglerne fra et barn var begravet sammen med knoglerne fra en voksen mand i grav A743.

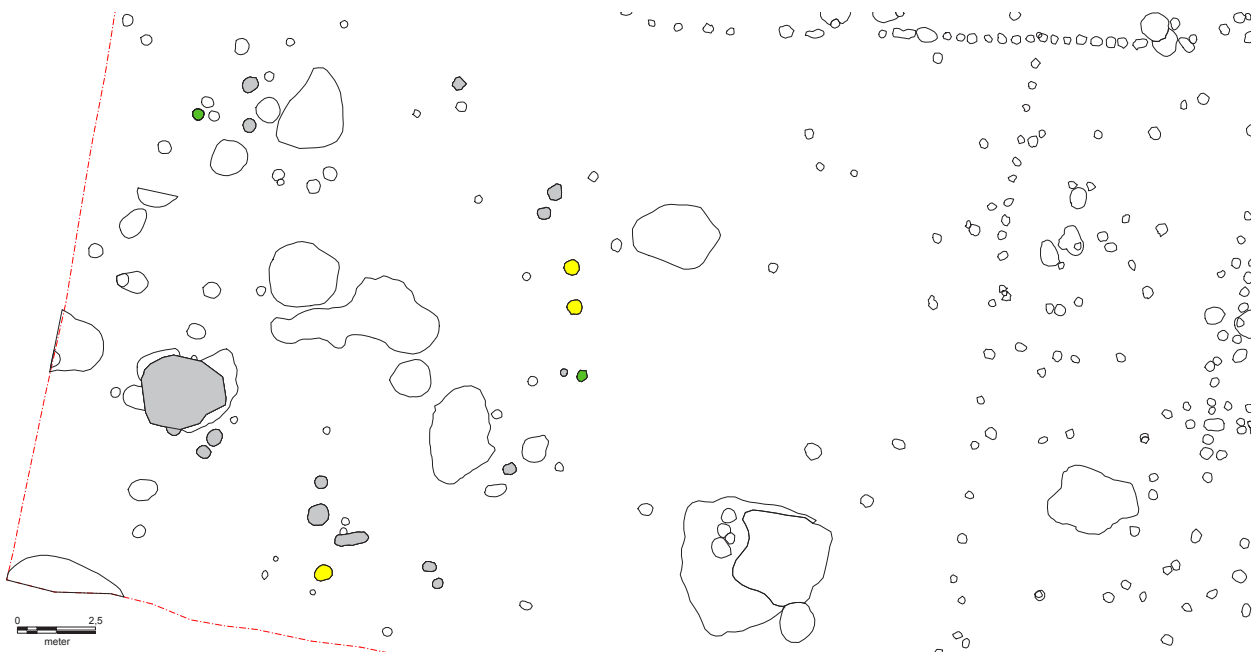
Generelt for knoglematerialet i gravene gælder, at især knogler fra bestemte kropsdele er til stede frem for andre. Kraniedelev er til

Grav	Keramik (g)	Knogler (g)	Menneske (g)	Dyr (g)	Andet
A462	0	520	510	10	Lanse
A743	1234	2292	2282	10	Sværd, lanse, kniv, nål
A746	1138	1407	1307	100	Jern (muligvis fragment af skjoldbule)
A750	106	419	393	26	
A751	538	196	196	0	
A752	1819	203	187	16	
A769	0	<5	-	-	
A770	530	942	942	0	
A771	0	0	-	-	
A793	187	392	392	0	
A795	2289	146	145	1	
A813	11	46	46	0	
A814	34	335	334	1	
A819	699	33	33	0	Jernkniv, jernnål
A824	1111	1425	1397	28	Smeltet bronze, kam
A825	466	699	675	24	
A826	3390	890	868	22	
A827	542	1725	1725	0	Remspænde
A830	152	415	414	1	
A833	38	934	864	70	Kniv
A834	1211	349	341	8	
A1142	53	1	1	0	
A1143	0	8	8	0	
A2243	11	735	733	2	Bennål

Tabel 1. Mængden af knogler og keramik samt tilstedeværelsen af metal og andre genstandstyper.

Grav	Vægt (g)	Køn	Alder	Kropsdele
A462	510			Kranie, brystkasse, bækken, overekstremiteter, hænder, over- og underekstremiteter.
A743	2282	M - B	Juvenis/adultus	Kranie, brystkasse, bækken, overekstremiteter, underekstremiteter.
A746	1307		Adultus	Kranie, over-/underkrop, hænder, hænder/fødder, fødder.
A750	393		Juvenis/adultus	Kranie, overekstremiteter, over-/underkrop, hænder.
A751	196		Juvenis/adultus	Kranie, underekstremiteter, hænder/fødder, fødder.
A752	187		Juvenis/adultus	Kranie, hænder, ribben, under-/overekstremiteter, over-/underkrop
A770	942	F	Adultus	Kranie, vertebra, underekstremiteter, hænder/fødder, fødder.
A793	392			Kranie, over-/underkrop, hænder.
A795	145			Kranie, ribben, bækken, ryghvirvel.
A813	46	B	Infans I/infans II	Kranie, ribben.
A814	334		Juvenis/adultus	Kranie, ryg, hænder, fødder.
A819	33			Kranie.
A824	1396		Adultus	Kranie, ribben, ryg, bækken, overekstremiteter, hænder, over-/underekstremiteter.
A825	675	F	Juvenis/adultus	Kranie, over-/underkrop, underekstremiteter, ryg, hænder, ribben.
A826	868	M	Adultus	Kranie, underekstremiteter, hænder, fødder, ribben.
A827	1725	M	Adultus	Kranie, hænder, fødder, hænder/fødder, vertebra, bækken, ribben.
A830	414			Kranie, over-/underkrop, vertebra, hænder.
A833	864	B	Infans II	Kranie, ribben, vertebra, over-/underkrop, hænder.
A834	341	B	Infans I/infans II	Kranie, over-/underkrop, vertebra, ribben, overekstremiteter.
A1142	2,4			
A1143	8,1			
A2243	733		Adultus	Kranie, ribben, vertebra, bækken, overekstremiteter, underekstremiteter, hænder.

Tabel 2. Oversigt over humane knogler i brandgravene. M: mand, F: kvinde, B: barn. Infans I: 0-7 år, infans II: 5-14 år, juvenis: 12-24 år, adultus: 18-40 år.

Figur 7. Cirkel af brandgrave hvor gravene med knogler fra kvinder (grøn) og mænd (gul) er markeret. Grave, hvor kønnet kunne ikke bestemmes, er markeret med grå.

Figur 8.
Lerkar X246 fra grav A743.
Lerkarret stod på hovedet
i urnebrandgruben, og
det bøjede sværd og lansens
lås lå over lerkarret.
Foto: Bevaringscenter Nord.

5 cm

stede i alle grave med knoglemateriale, men derudover er der specielt knogler fra tæer og fingre, og disse er også de bedst bevarede. Desuden er der knogler fra ben og arme til stede, mens ribben, ryg- og brystvirvler samt bækkenknogler kun er til stede i begrænset omfang.

I 14 grave blev der også fundet dyreknogler, men mængden af dyreknogler udgør kun ca. 2 % af det samlede knoglemateriale. Dyreknoglerne er endnu ikke blevet analyseret, men den kursoriske gennemgang viser, at de fleste stammer fra mellemstore pattedyr.⁶⁸

Keramik

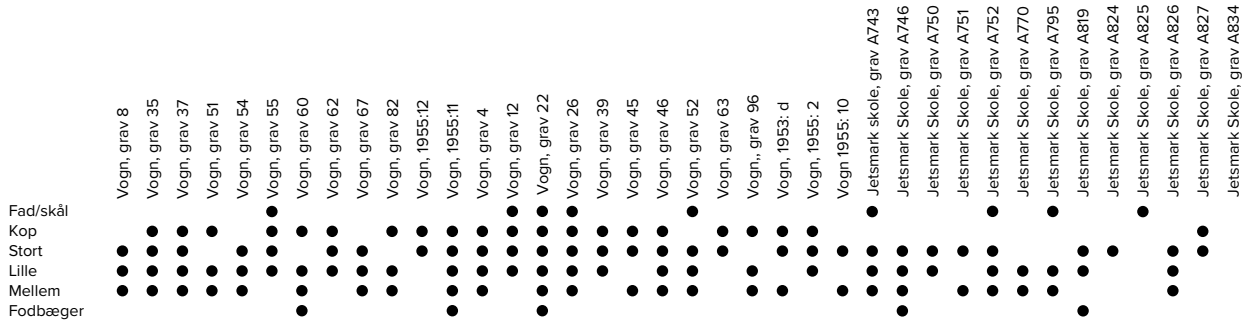
Kun i to af gravene er ikke fundet keramik, mens mængden i de øvrige grave varierer fra 11 til 3.390 g og i syv af gravene, er fundet over 1 kg keramik (tab. 1). Kun i gravene A743 og A824 blev fundet kar, der tolkes som hele på nedsættelsestidspunktet. I grav A743 stod et kar på hovedet ved siden af metalgenstandene, hvor kun rand og bug var bevaret (fig. 8). Både i og omkring karret og det øvrige gravgods lå mørkt fyld med brændte knogler og keramik. Brandgrav A824 tolkes som en urnegrav, hvor kun bunden var bevaret. Keramikken i de øvrige grave var fragmenteret, og der kunne ikke samles nogle hele kar.

Keramikken i gravene blev gennemgået med henblik på at undersøge antal og typer af kar, men på grund af både fragmenteringsgraden og deformerede skår er der en vis usikkerhed forbundet med analysen.

I 15 grave var der skår fra to eller flere kar. I grav A752 kunne erkendes mindst syv forskellige kar ud af 1.819 g keramik, mens der i grav A826 kun kunne erkendes fire forskellige kar ud af 3.390 g keramik. 12 grave indeholdt keramik fra mere end et lerkar, og alle indeholdt flere kartyper – oftest et større og et mindre kar, men i gravene med fire eller flere kar bestod kartyperne af et eller flere store eller mellemstore kar, et lille kar og/eller en kop, et fad/skål, og to af gravene indeholdt også et fodbæger (A746, A819). Dermed var de mest udbredte kartyper store, mellemstore og små kar, mens der kun var fire sikre fade og en kop (fig. 9). Kartyperne i gravene adskiller sig lidt fra bopladskeramikken, og C. K. Jensen har tidligere vist for det jyske materiale, at store kar over 40 cm i højden mangler i gravene, mens lerkar med en højde mellem 20 og 40 cm er brugt som urner og bikar er 10-20 cm i højden.⁶⁹

I flere af gravene er der en andel af keramikken, som er deformeret på grund af sekundær varmepåvirkning, hvilket peger på, at keramikken i gravene har været med på ligbålet, men at varmepå-

virksomheden ikke har været ensartet (fig. 10). Skårene i gravene lå blandet med den øvrige fyld, så keramikken har været fragmenteret allerede på deponeringstidspunktet.

Figur 9. Kartyper i brandgravene ved Jetsmark Skole og Vogn (Bech 1980).

Figur 10. Deformeret keramik
fra grav A752.
Foto: Nordjyske Museer.

Metalgenstande

Der er fundet metalgenstande i seks grave, og i fire af disse er kun fundet en enkelt metalgenstand. Den mest metalrige grav var A743, der indeholdt et La Tène-sværd med to stempler bestående af to halvmåneformede symboler, en lansespids, en jernkniv og en jern-

Figur 11. La Tène-sværd X242 med stempler fra grav A743.
Foto: Nordjyske Museer.

nål (fig. 11). Grav A827 indeholdt et remspænde af jern, gravene A819 og A833 indeholdt hvert en jernkniv og i grav A819 var også en jernnål. I grav A746 blev fundet jernfragmenter, som ikke kan bestemmes nærmere, og i grav A824 lå en bronzekugle, hvis funktion ikke kan bestemmes nærmere. Endelig var der i grav A462, som ligger ca. 50 m vest for de øvrige grave, en døllekniv i jern (tab. 1).

Metalgenstandene ligger alle i grave med unge eller voksne individer dog med undtagelse af jernkniven i grav A833, som indeholdt knogler fra et barn (5 til 14 år).

Der er ingen sammenhæng mellem tilstedeværelsen af metal og mængden af keramik. Grav A743, som metalmæssigt var den rigeste, indeholdt skår fra mindst seks kar, mens grav A752 indeholdt skår fra mindst syv kar, men ingen metalgenstande og kun en lille mængde knoglemateriale. Grav A462, som indeholdt en døllekniv, var der ingen keramik.

Øvrige genstande

Generelt er genstande af andre materialer ikke bevarede i brandgravene, men i to af gravene blev fundet bengenstande. Urnegrav A824 indeholdt knogler fra et voksent individ, smeltet bronze og muligvis fragmenter af en benkam. Benkamme er hyppigst i grave fra romersk jernalder, og da graven også er den eneste urnegrav, er det muligt, at denne grav er lidt yngre end brandpletgravene.⁷⁰

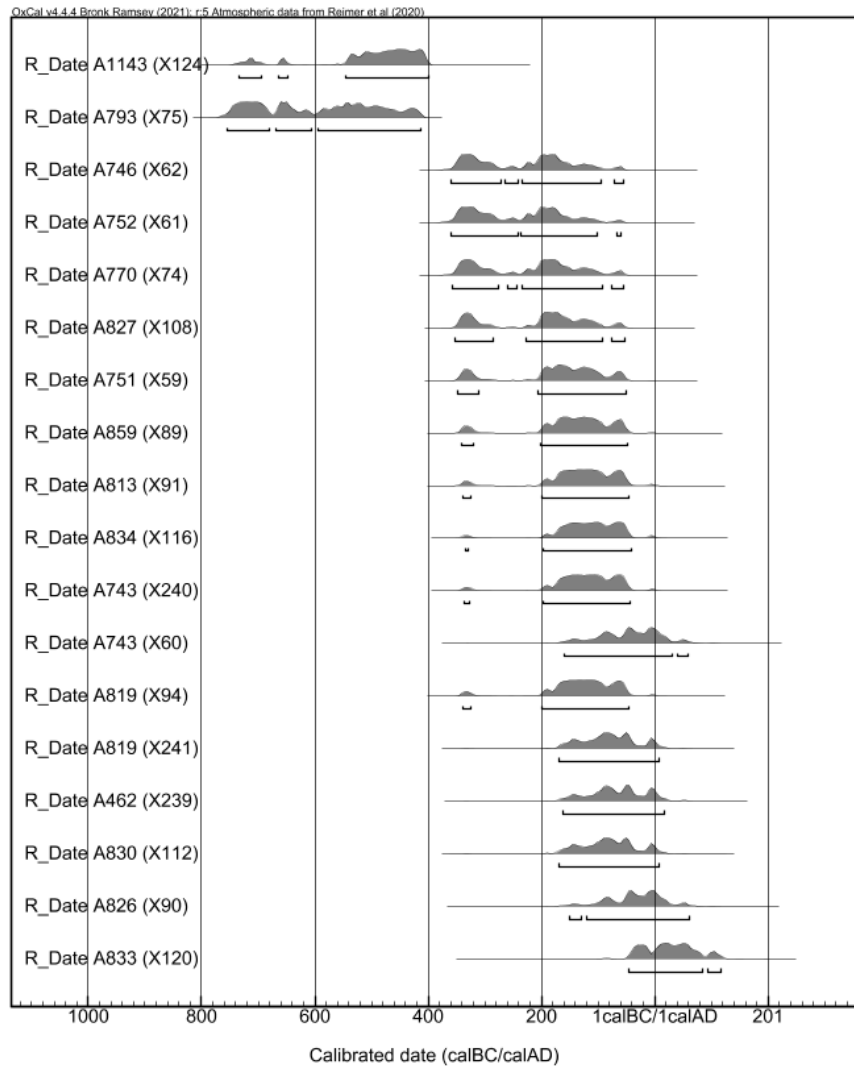
Grav A2243, som ligger for sig selv i den østligste del af feltet indeholdt ligeledes knogler fra et voksent individ, men blandt disse var også et fragment af en bennål.

Datering af gravene

Brandgravene ved Jetsmark Skole er dateret ved ¹⁴C-datering og/eller keramikken. Keramikdateringerne er baseret på den keramik-kronologi, som er udviklet i forbindelse med bopladsudgravninger i det sydøstlige Aalborg, hvor keramikken dels er blevet serieret, og dels er blevet sammenholdt med ¹⁴C-dateringer. 17 af brandgravene

er ^{14}C -dateret heraf 15 grave på trækul og to grave på korn (fig. 12). I forhold til gravene, som er dateret på trækul, bør der tages højde for en eventuelt lidt højere egenalder. 14 af gravene, som alle er placeret i cirklen af grave, placerer sig i yngre førromersk jernalder, mens to grave ligger på overgangen fra yngre bronzealder til ældre jernalder. Heraf ligger den ene grav (A793) i cirklen med de øvrige grave, mens den anden grav (A1143) ligger sammen med A1142 mod øst et stykke fra de øvrige grave. En enkelt grav dateres til vikingetiden (A814), men på grund af placeringen blandt de øvrige grave, og da keramikken i graven ikke adskiller sig fra de øvrige, så må denne datering været forurennet af senere aktivitet på pladsen. 10 af brandgravene kan dateres ved hjælp af keramikken, og de placeres alle i det sidste århundrede inden Kr.f. med undtagelse af

Figur 12.
Kalibrerede ^{14}C -dateringer fra
de daterede brandgravene.

grav A795, der typologisk dateres til det 1. århundrede e.Kr. og muligvis grav A824, som på grund af gravformen og den mulige benkam skal dateres til romersk jernalder.

Generelt stemmer ¹⁴C-dateringer og de typologiske dateringer overens, selvom der er nogle uoverensstemmelser, som må tilskrives de brede dateringsintervaller, som ¹⁴C-dateringerne giver (fig. 12). I forhold til keramikronologien er våbengrav A743 en af de yngste grave i førromersk jernalder på gravpladsen ved Jetsmark Skole, mens grav A462, der kun er ¹⁴C-dateret, ligeledes placerer sig i slutningen af førromersk jernalder.⁷¹

De to grave (A793 og A1143) med tidlige ¹⁴C-dateringer indeholdt ikke nok keramik til en typologisk datering. Det er påfaldende, at grav A793, som ligger sammen med de øvrige grave, har en så tidlig datering, men ikke umuligt. Grav A1143, som er ¹⁴C-dateret til ca. 547-399 f.Kr. ligger sammen med grav A1142 et stykke væk fra de øvrige grave. Begge grave ligger i et treskibet langhus (A2345), som er ¹⁴C-dateret til begyndelsen af ældre førromersk jernalder ca. 540-380 f.Kr.⁷² Dateringen fra A1143 er lavet på korn, så det er muligt, at prøven kan være forurennet af fx dyreaktivitet og reflekterer langhusets brugsperiode snarere end graven.

Endelig er grav A814 blevet ¹⁴C-dateret ved hjælp af korn til vikingetiden ca. 800-1.000 e.Kr.⁷³ Det daterede materiale fra graven må stamme fra en forstyrrelse, da graven er placeret i cirklen af grave, og genstandene i graven adskiller sig ikke fra de øvrige brandgrave i cirklen. Det er værd at bemærke, at ¹⁴C-dateringerne på korn begge er misvisende og må skyldes, at kornet er tilføjet gravene ved forurening af dyr eller rødder. Konklusionen fra dateringerne ved Jetsmark Skole er således, at dateringer på trækul til trods for en mulig egenalder er at foretrække frem for korndateringerne, der begge er problematiske.

Våbengrave

Selvom brandgravene ved Jetsmark Skole varierer end del i forhold til mængden af knoglemateriale og antallet af kar i gravene, så er der en grav, som især adskiller sig fra de øvrige. Grav A743 indeholder i modsætning til de øvrige grave et helt lerkar samt flere metalgenstande deriblandt et La Tène-sværd. Graven er placeret i den sydlige del af cirklen af brandgrave, hvor den ligger lige syd for tre andre grave (fig. 4). Graven bestod af mørkt sortbrunt fyld med 1.234 g brændte knogler fra en voksen mand på 18 til 40 år og enkelte knogler fra et barn på 0 til 6 år samt enkelte dyreknogler, keramik fra mindst fem lerkar og trækul fra ligbålet. I

denne fyld stod et lerkar, og ved siden af lerkarret lå et bøjet La Tène-sværd, en lansespids, en kobberring og jernfragmenter. La Tène-sværdet dateres til slutningen af yngre førromersk jernalder, og det samme gælder lansespidsen, som dateres til yngre førromersk jernalder (per. IIIb) og ældre romersk jernalder (per. B1a). Keramik samt ¹⁴C-datering placerer graven i det sidste århundrede inden Kr.f.⁷⁴

Ca. 60 m vest for cirklen af brandgrave lå grav A462, der indeholdt 520 g brændte knogler, hvoraf enkelte var dyreknogeter, en døllekniv, men ingen keramik. Døllekniven er, og graven er ¹⁴C-dateret til det sidste århundrede f.Kr.

De to våbengrave stammer dermed fra den samme periode, men fremstår meget forskellige både hvad angår indhold og udformning. Grav A743 har flere genstande og fremstår 'rigere' dels på grund af tilstedeværelsen af La Tène-sværdet, og dels på grund af den store mængde keramik, som står i modsætning til grav A462, hvori der ikke blev fundet keramik overhovedet.

Gravpladsen ved Jetsmark Skole virker måske ikke stor set i forhold til de tidligere syd- og sydvestjyske tuegravepladser, men efter nordjyske forhold er det en forholdsvis stor gravplads. Gravenes indhold er for størsteparten heller ikke spektakulært dog med undtagelse af den ovenfor nævnte grav A743. Grav A743 med sværdet er generelt rigest på metal og indeholder den største mængde knogler, mens der er flere af de andre grave, som indeholder både en større mængde keramik i vægt eller antal kar.

Brandgravsritualet

Ligbrændingen

Brandgravene ved Jetsmark Skole repræsenterer kun selve begravelsen af de brændte rester fra begravelsesritualet, men som allerede nævnt, så har der forud for gravlæggelsen været en række af handlinger, som ikke kan erkendes arkæologisk. En af de mest åbenlyse handlinger, som eventuelt også kan erkendes arkæologisk, er selve ligbrændingsstedet, hvor den døde er brændt sammen med et udvalg af genstande.

Ved flere ligbrændingsforsøg, har det vist sig, at ældre jernalders brandpletgrave og urnebrandgruber er sekundære deponeringer og ikke repræsenterer stedet for ligbrændingen.⁷⁵ Jorden omkring brandgravene ved Jetsmark Skole viser da heller ingen tegn på varmepåvirkning, hvilket betyder, at materialet i gravene er blevet indsamlet fra selve ligbrændingsstedet og deponeret i

gravene. Der er imidlertid ikke fundet anlæg, der kan sikkert tolkes som ligbrændingssteder.

Den gravlagte

Et andet element af gravritualerne i forbindelse med brandgravene, som kan erkendes arkæologisk, er selve indholdet i gravene, som må afspejle dels den afdøde, dels de efterladdes behandling og opfattelse af afdøde. Til trods for at brandgravene ved Jetsmark Skole tydeligt er nedpløjede, så tyder de uensartede mængder af knogler og keramik i gravene ved Jetsmark Skole på, at det deponerede indhold i gravene var forskelligt, og at ikke alle grave har indeholdt knoglemateriale fra hele individer. Mængden af knogler var ikke afhængig af, om den gravlagte var barn eller voksen, og ingen af brandgravene ved Jetsmark Skole indeholder menneskeknogler, der repræsenterer et helt individ.

Mængden af knogler reduceres af ligbrændingen, indsamling, bevaringsforhold og udgravningsmetode. Ubrændte eller let brændte knogler forgår hurtigere end knogler, hvor det organiske materiale er brændt bort, hvilket sker ved temperaturer på omkring 300 grader,⁷⁶ men da jernalderens ligbrændinger er foregået på åbent bål, har varmen ikke en ensartet påvirkning på kroppens knogler. Så både kroppens placering på bålet og tykkelsen af blødt væv spiller en rolle for brændingsgraden af knoglerne. På ekstremiteterne, hvor vævet er tyndest, bliver knoglerne hurtigere blotlagt og opnår dermed en højere temperatur end fx bækken og rygsøjle. Derudover har knoglernes densitet betydning for bevaringen i selve graven, således at spongiøse knogler bevares dårligere.⁷⁷

Indsamling af knogler fra ligbrændingsstedet kan også reducere knoglemængden. Knoglemængden i gravene ved Jetsmark Skole vejer mellem 1 og 2.282 g (tab. 1), men mængden af knogler er ikke afhængig af gravens størrelse og dybde. Knoglemængden i de udgravede grave afspejler derfor en reel forskel på, at mængden af knogler i gravene varierer. Variationen kan være betinget af størrelsen på det individ, som blev gravlagt. For mens gennemsnitsvægten for knoglerne fra de seks grave med voksne individer (adultus) er 1.420 g, så er den kun 357 g for de fem grave med yngre individer (juvenis/adultus). Det skal dog bemærkes, at nogle af individerne i sidstnævnte gruppe også kan være voksne. De to grave med børn (infans I og Infans II) indeholder henholdsvis 46 og 341 g knogler, hvilket viser, at et der er brug for et større statistisk materiale, hvis man skal udlede noget af knoglemængden i forhold til størrelsen på de begravede individer.

De brændte knogler fra et voksent individ, som er kremeret i en ovn, vejer i gennemsnit 2.500 til 3.000 g, men kan variere fra 1.600 til 3.600 g.⁷⁸ Sammenholdes dette med, at mængden af knogler varierer i gravene uafhængigt af gravens størrelse og alderen på det gravlagte individ, så er det usandsynligt, at alle knogler fra ligbrændingsstedet er blevet indsamlet. Nogle dele af skelettet, som fx hånd- og fodknogler, kan være bedre repræsenteret i gravene, da der er mindre blødt væv på disse dele af kroppen, således at disse knogler hurtigere blev blottet for flammerne og opnåede højere temperaturer. Samtidig forekommer der også fx ribben og ryg-/halshvirvler i nogle af gravene, som er mere porøse og derfor bevares dårligere. Overordnet tyder sammensætningen af knogler på, at det ikke var alle knogler, som blev indsamlet, og at knoglefragmenterne i gravene ikke repræsenterer alle dele af skelettet (tab. 2).

Dette kunne være et tegn på selektiv udvælgelse af knogler fra ligbålet, men studier viser imidlertid, at det kan variere fra kremering til kremering hvilke og hvor mange knogler, der bevares, så tilstedeværelsen af bestemte legemsdele eller en lille mængde knogler er ikke nødvendigvis ensbetydende med, at der er foregået en bevidst udvælgelse.⁷⁹ Dette indtryk forstærkes yderligere af, at både brandpletgravene og urnebrandgruben indeholder knogler, gravgods og rester fra ligbålet som trækul. Dette står i modsætningen til urnegravene fra fx Syd- og Vestjylland, hvor knoglerne er placeret på bunden af et lerkar, hvorpå eventuelle genstande ligger, mens der ikke er rester fra ligbålet.⁸⁰

Det kan være svært at aldersbestemme og især kønsbestemme de brændte knoglefragmenter, men i den ene våbengrav var der knogler fra to individer: En voksen mand og et lille barn, hvor der kun var få knogler fra sidstnævnte. Der er også andre eksempler på brandgrave med to individer fx ved Lønhøjvej, Veldbæk og Gammelby, som alle ligger i Vestjylland.⁸¹ I gravene med to individer er det kombinationen af et barn og en voksen ligesom i våben-graven ved Jetsmark Skole, men alderen på barnet kan dog godt variere. Således indeholder graven ved Gammelby knogler fra en kvinde og et barn på 3 til 10 år, og i en af gravene ved Veldbæk var der knogler, som muligvis stammer fra en mand samt knogler fra et barn på 2 til 6 år.⁸²

Tilstedeværelsen af barneknoglerne kan altså i ingen af gravene forklares ved eksempelvis en dødfødsel, hvor hverken moder eller barn overlevede. Der må følgelig være andre årsager til, at de to individer er begravet sammen. Det er muligt, at en voksen og et barn

er døde samtidig pga. sygdom, men i graven ved Jetsmark Skole er kun få barneknogler til stede, så en anden forklaring kan også være, at barneknoglerne er anbragt i graven som led i den rituelle praksis. En tredje mulighed er, at man har brugt samme ligbrændingsplads flere gange, hvor man i første omgang ikke har fået indsamlet alle knogler, og således er de først blevet indsamlet efter næste ligbrænding. Tilstedeværelsen af flere individer i samme grav kan have flere forklaringer, og det er ikke nødvendigvis samme forklaring for alle gravene. De relativt få grave med flere individer viser, at det ikke var almindelig praksis at kremere flere individer samtidigt og formentlig heller ikke på samme ligbrændingssted.

Den store variation i mængden af knogler i gravene ved Jetsmark Skole indikerer, at der er foregået en bevidst indsamling af materiale fra ligbrændingsstedet, da det har vist sig at være overraskende let at indsamle de brændte knogler fra det udbrændte ligbål.⁸³ Der er dog ikke noget, som tyder på, at man har valgt bestemte dele af kroppen frem for andre. Den uensartede mængde af knogler i brandgravene tyder på, at det ikke har været imperativt, at alle rester af den afdøde blev indsamlet og deponeret i graven, og at der er enten blevet brugt mere tid på indsamlingen i forbindelse med nogle af gravene end andre, eller at materialet har været lettere at indsamle fra nogle af ligbrændingerne end andre.

I forhold til mængden og repræsentativiteten af individer i gravene bør det tages med i betragtning, at man i ældre jernalder også havde andre rituelle praksisser, som inkluderede menneskeknogler. Ud over moselig så bliver også løse, humane knogler fundet både i rituelle deponeringer i vådområder og på bopladser.⁸⁴ Dette betyder, at det ikke var alle som blev brændt, men at der i ældre jernalder har været flere forskellige rituelle praksisser i relation til døden, hvor knoglerne i nogle tilfælde er parterede eller skeletteret, hvorefter nogle af knoglerne har været brugt i deponeringer. På grund af knoglematerialets fragmenterede tilstand, så er spor efter partering eller skelettering desværre svært at påvise.

Gravgodset

Keramikken i gravene er ligeledes generelt meget fragmenteret, og mængden af keramikken i de forskellige grave varierer meget. Kun i grav A743 var der et komplet kar, mens der formentlig har været et helt kar i urnegrav A824 i form af urnen, men der var ikke skår fra andre kar. Der kunne ikke samles andre hele kar fra de øvrige grave, og skårenes placering i gravfylden indikerer, at ingen af karrene var hele på deponeringstidspunktet og på baggrund af frag-

mentationsgraden af skårene, er lerkarret formentlig blevet bevidst fragmenteret efter ligbrændingen.⁸⁵

I syv af gravene var der deformerede skår på grund af sekundær brænding (fig. 10). Tilstedeværelsen af sekundært ildpåvirket keramik er også kendt fra de fleste andre publicerede gravpladser.⁸⁶ Den sekundært brændte keramik kan tolkes således, at kun nogle af karrene har været med på ligbålet. Det kræver dog en meget høj temperatur for at keramikken deformeres, så det viser nok snarere, at nogle bål har været brændt ved højere temperaturer eller i længere tid end andre, eller at den deformerede keramik er resultatet af fluseffekt på grund af karrenes indhold, bålet's brændsel eller andre genstande i bålet.⁸⁷ Det faktum, at kun nogle af skårene i samme grav er deformerede, må være et resultat af lerkarrenes placering i ligbålet.

Keramikken i gravene repræsenterer en bred vifte af kartyper fra større kar til små kopper, og i gravene med flere kar er der uden undtagelse flere kartyper. Kartyperne adskiller sig ikke umiddelbart fra bopladskeramikken fra samme periode dog med undtagelse af de to fodbægre, da denne kartype må siges at være overrepræsenteret i gravmaterialet. Breder man analysen ud til andre nordjyske brandgravspladser, så er det tydeligt, at keramik er den hyppigst forekommende genstandstype i brandgravene i yngre førromersk jernalder (fig. 2 og 15), og sammenligner man med kartyperne på gravpladsen ved Vogn, så er der også på denne gravplads flere kartyper i gravene og ligesom på Jetsmark Skole både større og mindre kar (fig. 9).

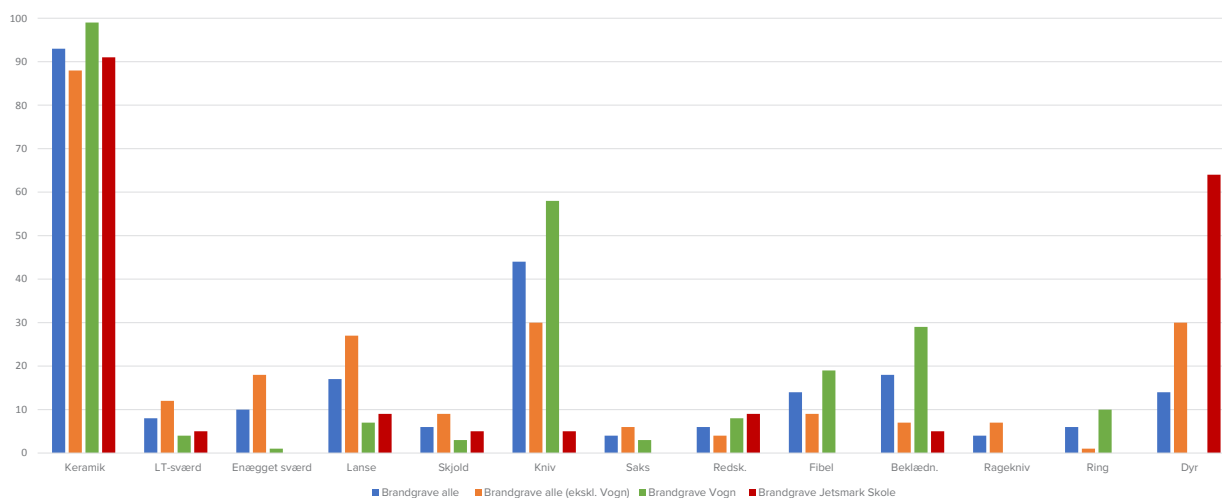
Dermed må lerkar siges at være en fast bestanddel i brandgravene, ligesom sammensætningen af kartyper er ensartet. Lerkarrene skal derfor nok snarere tolkes som genstande, der indgår i den rituelle praksis, snarere end at være personlige genstande. Tilstedeværelsen af forskellige kartyper som fade og kopper indikerer, at lerkarrene har været relateret til servering og indtagelse af mad.

I 13 af brandgravene ved Jetsmark Skole er også fundet dyrekogler (2 til 100 g) (tab. 1). Knoglematerialet repræsenterer langt fra hele dyr, men kan være rester af mad, som har været enten i lerkar eller er lagt på bålet med den døde. Dyrekoglerne og tilstedeværelsen af flere kartyper kan tolkes således, at keramikken har været måltidssæt til afdøde eller har indgået i måltider i forbindelse med begravelsesritualerne.⁸⁸ Endelig kan nogle af karrene også have været ofringer enten i forbindelse med ligbrændingen, eller som er lagt på det udbrændte ligbål. Keramikken er derfor udtryk for, at gravritualet har været mere omfattende i forbindelse med visse af de gravlagte, hvor der i gravritualet har indgået flere typer

af kar. Lerkar og dyreknogler kan tolkes som ofringer i forbindelse med ligbålet, service den afdøde fik med på ligbålet, eller at de har indgået i ritualer forud for ligbrændingen, hvorved fx keramikken ikke længere kan bruges uden for denne kontekst.

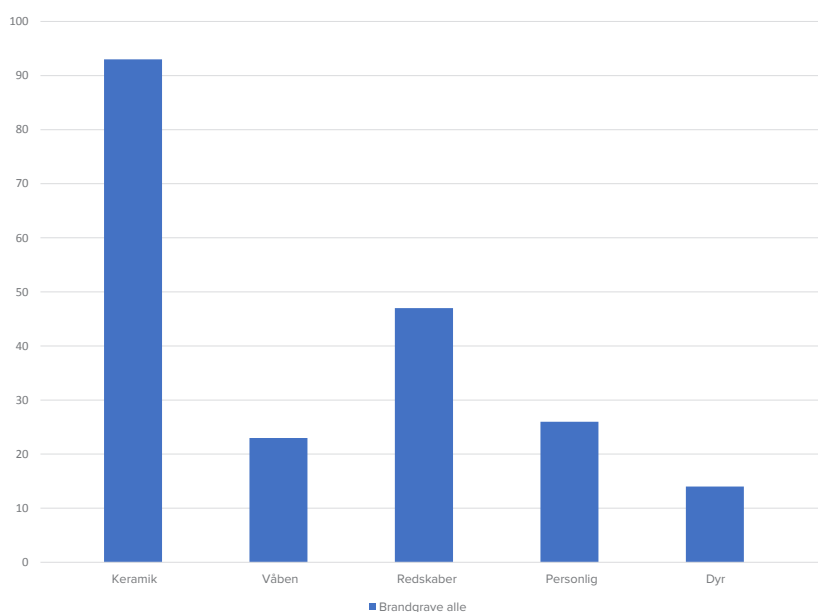
Metalgenstande i brandgravene ved Jetsmark Skole er fåtallige, og det skyldes, at nogle genstande kan være smeltet i flammerne som for eksempel smykker og små redskaber, men det er formentlig også et udtryk for, at der ikke er kommet mange større metalgenstande med på ligbålet.⁸⁹ Fælles for metalgenstandene i gravene er dog, at de bærer præg af at være personligt udstyr som dragttilbehør, våben og knive. Sammenligner man gravene ved Jetsmark Skole med andre brandgrave fra samme periode, så bekræftes indtrykket af, at metalgenstandene i brandgravene i høj grad var personligt udstyr, men det har langt fra været alle, som blev gravlagt med personligt udstyr (fig. 2 og 13). Personlige genstande som nåle, fibler og smykker bør ikke nødvendigvis betragtes som gravgaver, men snarere som en del af klædedragten eller ligefrem en del af personen, som har ejet og båret genstanden igennem livet. Det samme gælder genstande som knive, sakse, rageknive og andre redskaber, der alle kan betragtes som meget personlige ting, der har fulgt den døde og dermed ikke kan adskilles fra individet. Det er dog spørgsmålet, om våben skal betragtes på samme måde.

Der er to grave med våben ved Jetsmark Skole, hvoraf den ene grav indeholdt både et La Tène-sværd og en lansespids. Langt de fleste brandgrave fra yngre førromersk jernalder indeholdt ikke våben. Der er indtil videre registreret 15 brandgrave med La Tène-sværd i Nordjylland,⁹⁰ og generelt var der våben i 23 % af brandgravene, hvor lanser er den hyppigst forekommende våbentype (fig. 14). Figur 2 illustrerer fordelingen af genstandstyper i brandgravene fra Nordjylland, og sammenligner man mængden af våbengrave i det samlede gravmateriale med mængden af våbengrave på gravpladsen ved Vogn, hvorfra der er publiceret flest grave, så er våbengrave formentlig overrepræsenterede i det samlede materiale, fordi det oftest er denne type grave, som publiceres. Våben som sværd er kun til stede i et fåtal af brandgravene fra yngre førromersk jernalder, mens lansespidsen var mere udbredt (fig. 13). Det viser, at der har været en differentiering af gravgodset i forhold til det gravlagte individ, hvor nogle individer er blevet fremhævet ved hjælp af våben. Derimod synes andre typer gravgods som fx dragttilbehør og redskaber ikke at udtrykke samme grad af differentiering, og de var derfor ikke genstande, der indikerer social status i samme omfang som våbnene.

Figur 13a.

Fordelingen af genstandstyper i procent i henholdsvis alle brandgrave i Nordjylland, alle brandgrave i Nordjylland ekskl. Vogn-gravpladsen, brandgrave fra Vogn og brandgrave fra Jetsmark Skole. Alle fra yngre førromersk jernalder.

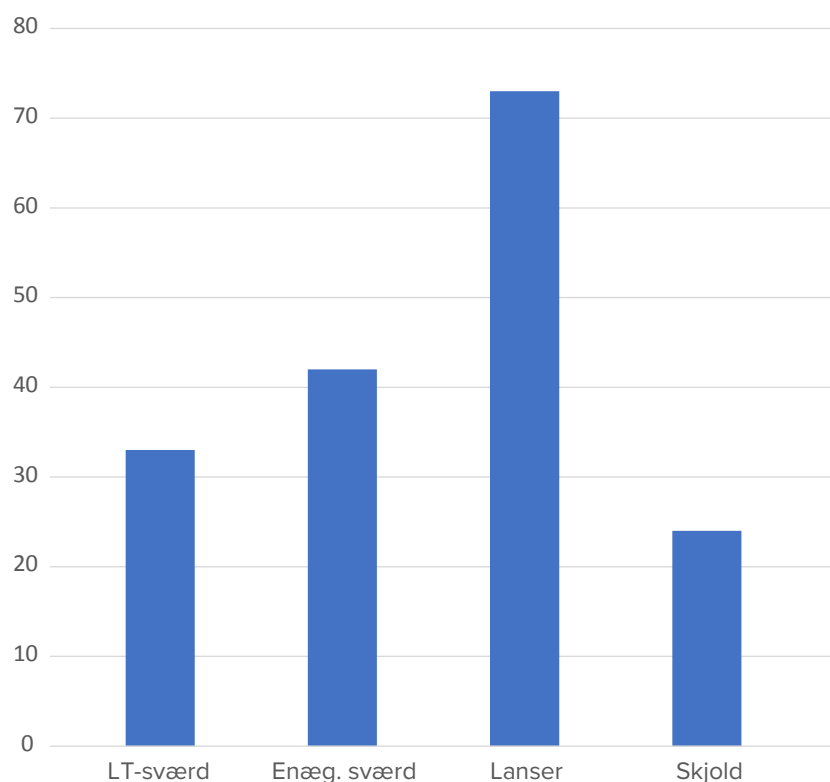
Figur 13b.

Fordelingen af genstandsgrupper i procent i alle brandgrave fra yngre førromersk jernalder i Nordjylland.

De to våbengrave ved Jetsmark Skole adskiller sig primært fra de andre grave på pladsen på grund af våbnene. Grav A743 med sværd og lanse adskiller sig også fordi et helt lerkar er blevet deponeret med ligbålsresterne. Til trods for dette, så er der tre andre grave, som indeholder større mængder keramik, hvoraf en også har flere kartyper. Der er desuden to andre grave, som indeholder

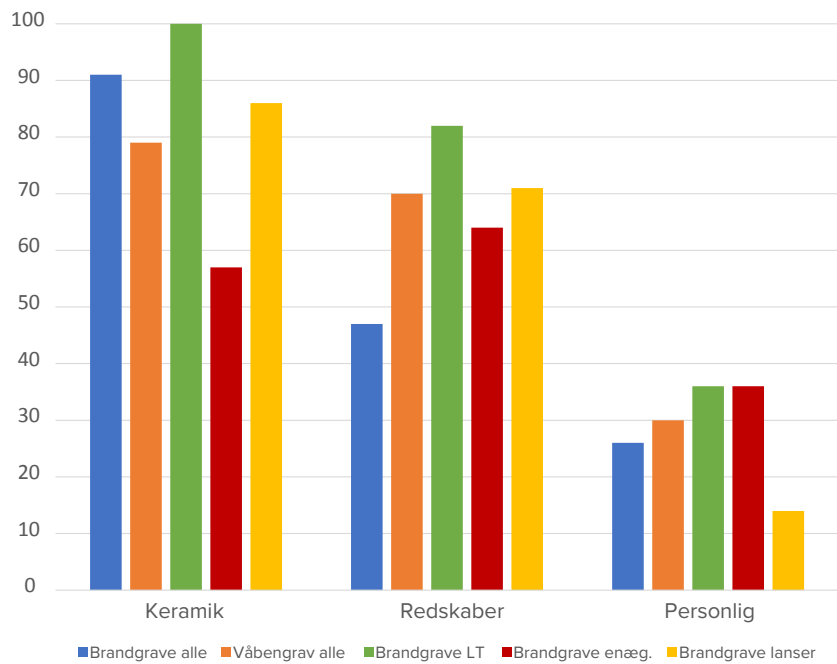
en lige så stor mængde keramik, men har flere kartyper. Grav A462 med lansespidsen og 520 g knogler, indeholdt ingen keramik eller andre genstande. Hverken grav A743 eller A462 er altså de "rigeste" grave i forhold til mængden af keramik eller antallet af kar. Det betyder, at våbnene i gravene ved Jetsmark Skole ikke nødvendigvis har været en indikator for rigdom, men snarere et udtryk for den gravlagtes funktion i samfundet, som blev formidlet til deltagere i gravritualet.

Grave fra brandgravsmaterialet i det øvrige Nordjylland med La Tène-sværd indeholder keramik, hvor der i gennemsnit er 6,1 lerkar i gravene med La Tène-sværd, mens der i gennemsnit er 3,9 lerkar i det samlede gravmaterialet, og 7 % af alle grave indeholder ikke keramik. Der er cirka dobbelt så mange grave med lanser, som med La Tène-sværd (fig. 14), og disse grave indeholder i gennemsnit 4,4 lerkar, mens 24 % ikke indeholder keramik (fig. 15). Grave med både La Tène-sværd og lanser indeholder med en enkelt undtagelse flest lerkar, mens grave med enæggede sværd og lanser indeholder færre eller ingen lerkar (fig. 15). Gravene med La Tène-sværd skiller sig således ud ved også at indeholde flere genstandstyper end brand-

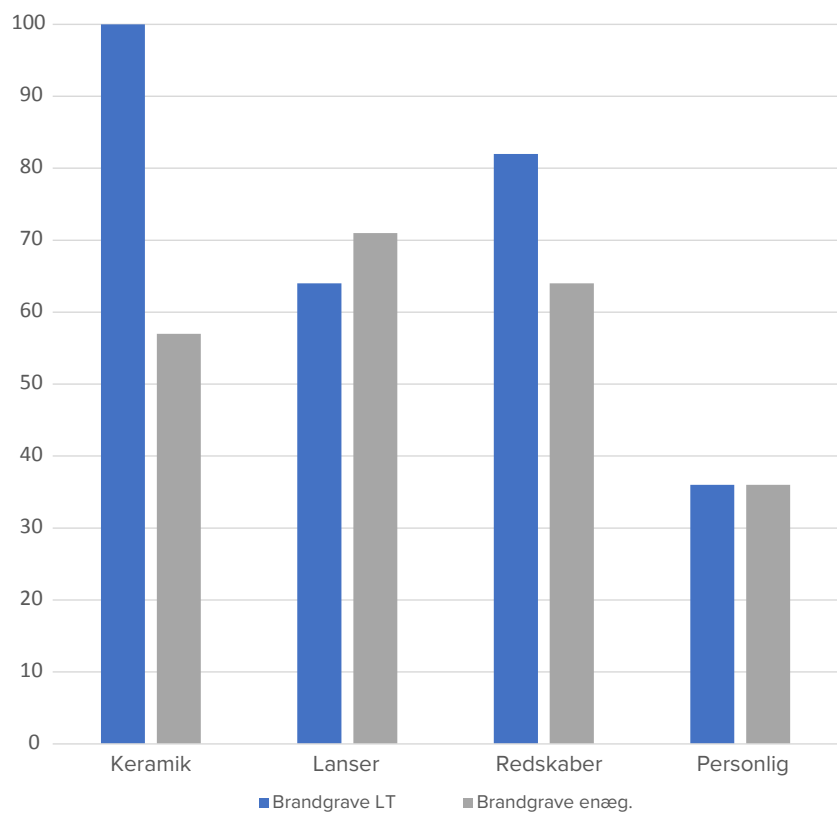

Figur 14.
Fordelingen af våbentyper i procent i våbengrave fra yngre førromersk jernalder i Nordjylland.

Figur 15.
Fordelingen af genstandstyper
i procent i henholdsvis alle
brandgrave, alle våbengrave,
våbengrave med
La Tène-sværd, våbengrave
med enæggede sværd og
våbengrave med lanser. Alle
fra yngre førromersk jernalder
i Nordjylland.

Figur 16.
Fordelingen af genstands-
typer i procent i henholdsvis
brandgrave med La
Tène-sværd og brandgrave
med enæggede sværd. Alle fra
yngre førromersk jernalder
i Nordjylland.

gravene generelt og en større mængde lerkar end de øvrige våbengrave (fig. 16). Det er påfaldende, at grave med enæggede sværd indeholder mindre keramik og færre redskaber en grave med de toæggede La Tène-sværd. De enæggede sværd er lidt tidligere end La Tène-sværdene, men begge sværdtyper forekommer i gravmaterialet igennem resten af yngre førromersk jernalder.⁹¹

Sværdet i graven ved Jetsmark Skole er blevet bøjet på midten (fig. 11), og det er ikke usædvanligt, at våben i brandgravene viser tegn på bevidst destruktion.⁹² At sværdene i brandgravene er bøjede bliver på baggrund af destruerede genstande i fx våbendepo-neringerne i moser tolket som bevidst destruktion – et træk som også keramikken kan bære præg af.⁹³ Der har altså i brandgravs-skikken indgået et element af destruktion ikke blot af kroppen, men også af gravgodset.

Ritualet

Brandgravene belyser kun en lille del af brandgravsritualet, for der må have gået en lang række af handlinger forud for deponeringen af de brændte rester. Disse handlinger kan have inkluderet, at man har våget over den døde, klargjort liget, drukket gravøl, transporteret den døde til ligbålet osv. Dertil kommer selve ligbrændingen, som også kan have været akkompagneret af sang, bønner og ofringer i bålet. Både før og efter ligbålet har udvalgte genstande været udsat for destruktion, og efter ligbålet er afkølet er en del af de brændte rester fra ligbrændingsstedet blevet indsamlet og deponeret. Det kan dog ikke udelukkes, at der også kan have været særlige praksisser tilknyttet denne del af processen, og at man forsat har deponeret genstande ved graven efter selve begravelsen.⁹⁴

Brandgravene ved Jetsmark Skole viser kun få spor af den rituelle praksis i yngre førromersk jernalder i forbindelse med døden, og nogle af disse spor kan tolkes på forskellige måder. Metalgenstandene i brandgravene kan tolkes som genstande, der tilhører individet enten som en del af den klædedragt, som den døde blev ikklædt, eller nære personlige genstande som knive, rageknive og mindre redskaber, som individet kan have båret til hverdag. Derudover er der våben, som også er knyttet til individet, men i højere grad kan anses som identitetsmarkører i forhold til den sociale struktur. Begge grupper af genstande er narrativer om den afdøde, men ud fra to forskellige perspektiver, hvor omdrejningspunktet for de personlige genstande er individet, så er omdrejningspunktet for våbnene i højere grad det omgivende samfund.

Tilstedeværelsen af lerkar i stort set alle grave kan tilskrives en fast rituel praksis, som har foreskrevet at lerkar, eventuelt med indhold, hvilket små mængder dyreknoget bevidner, skulle med den døde på bålet. Kartyperne er mindre kar, som typisk forbindes med serverings- og spisekar, så det kan være måltid eller service, som den døde kan tage med til det hinsides, men de kan også have været brugt til måltider i forbindelse med døderitualerne. Nogle af lerkarrene kan imidlertid også være ofringer, som er foretaget i forbindelse med ligbålet. Det er dog påfaldende at våbengraven med en dølgekniv (A462) ikke indeholdt keramik, men dog dyreknoget. Manglen på keramik kan selvfølgelig skyldes, at graven er delvist forstyrret af dyrkning, men indikerer nok snarere variation i ritualen.

Der indgår et element af destruktion i brandgravsskikken både i forhold til kroppen og gravgodset, og det er muligt at både knogler og genstande kan være brugt i andre rituelle kontekster. Fund af enkelte menneskeknoget kendes både fra vådområder og bopladser, og det tyder på, at der i ældre jernalder har været en mere varieret praksis med de døde, end gravene og moselignene indikerer. I forbindelse med brandgravsritualet kan nogle af de brændte knogler, som ikke er deponeret i gravene have indgået i andre ritualer i vådområder, på bopladser eller som amuletter.

Brandgravsskikken er udtryk for et langt mere komplekst gravritual end de forholdsvis simple gravanlæg, som arkæologerne finder, giver udtryk for. Ikke blot har de vedlagte gravgenstande haft en betydning for både den gravlagte og det omgivende samfund, men selve begravelsesskikken indikerer også, at der i forbindelse med gravlæggelsen af den døde må have foregået en lang række af ritualer forud for selve deponeringen af de brændte knogler og gravgods.

Grav og samfund

Gravritualet er ikke blot en måde at skille sig af med den døde som foreskrevet af traditionerne. Når et individ dør, så efterlades et tomrum i samfundet, der skal håndteres både af pårørende og af samfundet som helhed. Dermed er gravritualet både en måde at bearbejde dette tomrum og den medfølgende sorg og samtidig reetablere den sociale orden i samfundet.⁹⁵ Et individ har derfor flere identiteter i samfundet, og disse identiteter udtrykkes i forskellig grad i gravritualerne afhængig af afdødes rolle i samfundet.⁹⁶

Brandgravene er resultatet af en rituel praksis bestående af bevidste til- og fravalg. Individet har uden tvivl været betydnings-

fuldt, da brandgravsskikken kræver ressourcer både i form af ligbål og gravgods. Selvom et individ sandsynligvis ikke blev opfattet på samme måde i fortiden som i den moderne vestlige verden, så indeholdt langt størstedelen af brandgravene fra yngre førromersk jernalder kun en person, og dermed er personerne i gravene også blevet opfattet som individer.⁹⁷ Samtidig synes individerne i gravene at være blevet opløst både fysisk og ideologisk, fordi alle knogler fra skelettet ikke er blevet deponeret i graven. Brandpletgravene adskiller sig yderligere fra fx urnegravene ved også at indeholde andre rester fra ligbrændingsstedet, da knoglerne fra ligbrændingsstedet ikke er blevet adskilt fra hverken gravgods eller resterne af ligbålet. Det har altså ikke været vigtigt at gendanne individet efter ligbrændingen, og måske er de af knoglerne, som ikke er deponeret i gravene blevet brugt i andre rituelle sammenhænge som fx rituelle deponeringer på bopladser og i vådområder. Knoglerne kan også have indgået i praksisser, som har været centrale i forhold til reproduktionen af de sociale relationer, som afdøde indgik i.⁹⁸

Opløsningen af individet viser også, at man ikke længere har sat den fysiske krop lig med individet efter ligbrændingsprocessen. Til gengæld kan gravene opfattes som en ny helhed, da fragmenter af skelettet, gravgods og ligbålsrester er blevet indsamlet fra ligbrændingsstedet og er deponeret som en samlet og sammenhængende enhed i gravene.

I det ovenstående tolkes gravgodset primært som personligt udstyr, der har været en del af individet snarere end at være gravgaver, der er blevet givet med den døde uanset køn og alder. Det personlige udstyr, som for eksempel klædedragt med smykker, sakse og knive har udtrykt individet på et personligt niveau snarere end deres rolle i samfundet. Dermed ikke sagt, at gravgenstandene ikke også udtrykker individets rigdom og status i samfundet. Rigdom og status udtrykkes i individets personlige genstande ud fra formodningen om, at desto rigere et individ desto flere eller finere genstande har vedkommende været i besiddelse af i både livet og døden. Individets status kan formentlig også knyttes til rigdom, men da der er fundet relativt få genstande i gravene ved Jetsmark Skole, så giver de personlige genstande ikke udtryk for, at der var en elite på stedet, måske med undtagelse af de to våbengrave.

Våbengravene adskiller sig primært fra de øvrige grave på grund af tilstedeværelsen af våbnene, men især grav A743 med et La Tène-sværd synes at repræsentere et individ, som adskiller sig fra de øvrige gravlagte på pladsen på grund af både gravformen og indholdet. Ud over at våbnene har været personlige genstande, som

formentlig har fulgt individet i både livet og døden, så har de også udtrykt individets rolle i samfundet og har indgået i gravritualet, fordi de var en del af de efterladedes narrativ om afdøde. Baseret på Tacitus' tekster, er det blevet foreslået, at våben har indgået i flere typer rites de passages som fx overgangen fra dreng til mand og ved ægteskab, således at når man blev en voksen mand, så fik man et spyd og et skjold, og når man indgik i ægteskab, så fik man en okse, en hest eller skjold, spyd og sværd.⁹⁹ Var dette tilfældet, så viser gravmaterialet dog, at det formentlig var langt fra alle, der fik disse våben med i graven. På gravpladsen ved Vogn, var der fx kun fem, muligvis seks, våbengrave fra yngre førromersk jernalder.¹⁰⁰ Våben har således været forbeholdt individer med ressourcer til at anskaffe og deponere våben, hvorved de er taget ud af brug og har dermed formentlig også symboliseret individer af større social betydning i det lokale samfund.

Våbengravene repræsenterer altså lokale ledere, og ved en leders bortgang opstår et tomrum, som skal udfyldes af en ny leder. Gravritualet markerer denne forandring og implementerer den i samfundet, men kan også være et redskab for den nye magthaver til at legitimere sin egen magt. De to våbengrave, som ud over våbnene ikke er "rigere" end flere af de øvrige grave på pladsen, udtrykker dermed individer, som havde en speciel rolle i ældre jernalder, hvilket blev demonstreret udelukkende af våben, mens det øvrige udstyr i gravene var ensartet.

I forbindelse med gravpladsen Højgård i Sønderjylland er det blevet foreslået, at våbengravene repræsenterer nye lokale ledere baseret på krigere. Selvom gravpladsen ved Højgård også dateres til slutningen af yngre førromersk jernalder, så hører våbengravene her til de tidligste grave og tolkes derfor som grundlæggergrave.¹⁰¹ Våbengravene ved Jetsmark Skole kan derimod ikke opfattes som grundlæggergrave, da flere af gravene på pladsen er ældre. Grave dateres også til anden bølge af våbengravsskikken i det danske område, mens den første bølge af våbengrave ses netop i Nordjylland,¹⁰² så våbengrave var ikke et nyt fænomen i Nordjylland, i perioden hvor gravene ved Jetsmark Skole blev anlagt. Våbengravene ved Jetsmark Skole var dermed del af en eksisterende tradition og et etableret symbolsprog.

Allerede på overgangen fra ældre til yngre førromersk jernalder sker der forandringer i gravinventaret i brandgravene i Nordjylland. I ældre førromersk jernalder var gravgenstandene begrænset til dragttilbehør som nåle, lerkar var oftest kun i form af urner, men i yngre førromersk jernalder indeholder gravene nu også red-

skaber, våben og fx bronzekedler, ligesom mængden af keramik stiger.¹⁰³ Det var selvfølgelig ikke alle grave, der indeholdt disse genstande, som gravene ved Jetsmark Skole også demonstrerer, og forandringer i gravritualet og gravgodset fra ældre til yngre førromersk jernalder viser dels et øget behov for at udtrykke individets identitet og status, dels et nyt symbolsprog, hvor våben nu indgår som indikatorer for status og/eller lederskab.

Enten har individerne i gravene signaleret deres identitet og status på en anden måde tidligere, eller også har der ikke tidligere været samme behov for at udtrykke individet i gravene i området. Uanset så tyder våbengravene på, at samfundsstrukturen i området har ændret sig i løbet af yngre førromersk jernalder. Disse forandringer kan være foranlediget af den romerske ekspansion i det sidste århundrede inden Kristi fødsel, hvor den romerske politik i forhold til grænseområder vekslede mellem trusler og gaver, hvilket har gjort det muligt for de ledende grupper, at højne deres status yderligere. Derudover kan kontakten med Romerriget og dets hære også have bidraget til krigerens status i grænsesamfundene, en ideologi som gradvist har spredt sig til de omgivende samfund og påvirket deres rituelle praksis i forhold til gravskikken.¹⁰⁴

Gravpladsen ved Jetsmark Skole er en lille gravplads i forhold til fx gravpladsen ved Vogn, men samtidig giver gravene ved Jetsmark mulighed for at betragte et afgrænset gravmateriale, som har tilhørt det lille samfund ved Jetsmark Skole, og derved belyse aspekter af samfundet på stedet i yngre førromersk jernalder. Bebyggelsen ved Jetsmark Skole har formentlig været en mindre boplad bestående af et eller to langhuse, hvor man i yngre førromersk jernalder giver beskedent udstyr med i gravene, men ikke desto mindre bliver enkelte individer fremhævet i gravene med våben. Individerne i våbengravene skal dog ikke nødvendigvis tolkes som lokale ledere, for når man sammenligner med det øvrige gravmateriale fra området, så er våbengrave forholdsvis udbredt, og våbene skal nok snarere opfattes som identitetsmarkører snarere end, at de indikerer lokale ledere.

Brandgravstraditionen efterlader kun spor efter nogle af de rituelle handlinger, der har omgivet denne gravskik. Ligbrændingssteder fra førromersk jernalder er underrepræsenterede, mens ritualer som fx ligfærd er usynlige i det arkæologiske materiale. På grund af både det destruktive ligbål og bevaringsforholdene er genstandene i brandgravene fragmenterede og ofte kun delvist bevaret, hvilket bevirker, at grundlaget for tolkningen af samfundene bag gravene

er baseret på et forholdsvis spinkelt materiale. Ikke desto mindre bør fundgruppen forsat udforskes både ud fra nye og gamle perspektiver for at belyse både den rituelle praksis og de samfund, som individerne i brandgravene har været en del af.

Summary

This article examines the cremation-grave tradition in relation to burial rituals in the Late Pre-Roman Iron Age, based on evidence from the excavation of a burial ground at Jetsmark Skole in south-western Vendsyssel. The graves there reflect the burial ritual as well as the associated community's perception of the dead and the way it accommodated changes in the social structure associated with death. The cremation burials represent the culmination of a sequence of rituals that included cremation on a pyre and gathering up of material from the pyre site, followed by deposition of this material. Even though these burials appear fragmented, containing only few artefacts and fragmented bone material, they nevertheless bear witness to ritual practices undertaken in the treatment of the deceased via the presence of dress accessories and grave goods such as weapons and broken pots.

The cremation grave tradition in northern Jutland during the Late Pre-Roman Iron Age was dominated by cremation patch graves. Of the 24 graves excavated at Jetsmark Skole, 22 were of this type, while the remaining two were, respectively, a cremation pit and an urn burial. All the graves also contained pottery and animal bones, but only four of them yielded metal artefacts. Two of these were weapon graves; both contained a lance head, and one of them also held a La Tène sword.

The graves at Jetsmark Skole reveal something of the ritual practices associated with the burial tradition. Artefacts such as a strap buckle and a pin indicate that the deceased were clothed, while items such as knives show that personal belongings were given as grave goods. The pottery found in the graves represents various vessel types. Together with the animal bones, it was either involved in rituals performed prior to cremation and ended up on the funeral pyre, or it was added to the pyre in the form of, for example, offerings or food for the deceased's journey to the afterlife. Following cremation, some parts of the skeleton were gathered up together with the grave goods and deposited in a grave, while other skeletal parts may have been involved in different practices, such as ritual depositions at settlements and in wetlands.

The two weapon graves do not differ from the other graves in, for example, the quantity of pottery or bones they contain. This shows that the weapons symbolised the deceased's social position and identity in the community, as a leader, warrior or both, rather than their actual wealth. The weapon-grave tradition emerged in northern Jutland during the second half of the Late Pre-Roman Iron Age.

It demonstrates both an increased need to express an individual's identity and status and a new symbolic language in which weapons operate as indicators of status or identity. Nevertheless, the weapon graves indicate that the social structure of the area probably changed during the Pre-Roman Iron Age.

Noter

- 1 Fx Ejstrud & Jensen 2000; Martens 1994, Oldenburger 2016.
- 2 Fx Ejstrud & Jensen 2000, 100; Trolle-Larsen 1989.
- 3 Rasch 1994, 181.
- 4 Baker 2012, 27.
- 5 Fx Engelhardt 1881; Bech 1975; Hansen 1984; Martens 1992.
- 6 Baker 2012, 57.
- 7 Becker 1961, 253-254.
- 8 Becker 1961, 254f; Lysdahl 1971; Martens 1992, 115, 120.
- 9 Haue 2015, 174; Lysdahl 1971, 89; Martens 1994, 108.
- 10 Johannesen 2022.
- 11 Haue 2015, 173; Martens 1992; Trolle-Larsen 1989, 107.
- 12 Martens 1994, 38.
- 13 Jensen 2005, 95; Martens 1994, 38; Martens 2002, 243.
- 14 X. P. Jensen 2015, 270.
- 15 Bech 1980a, 69.
- 16 Lysdahl 1971, 89.
- 17 Lysdahl 1971, 100-104.
- 18 Becker 1961, 254f; Lysdahl 1971; Martens 1992, 115.
- 19 Klindt-Jensen 1950, 157f.
- 20 Fx Bech 1980a; Bech 1980b; Martens 2002; Trolle-Lassen 1989.
- 21 Trolle-Lassen 1989, 107f.
- 22 Bech & Lysdahl 1976, 199ff; Trolle-Lassen 1989, 108f.
- 23 Trolle-Lassen 1989, 109, 115f.
- 24 Martens 1992, 114.
- 25 Klindt-Jensen 1950, 53; Martens 1992, 116-119.
- 26 Klindt-Jensen 1950, Martens 1992; Müller 1912.
- 27 Fx Harvig et al. 2014, 2f, Lysdahl 1971, 89.
- 28 Bech & Lysdahl 1976, 199; Harvig et al. 2014, 3; O. L. Jensen 2015; Larsson 2003, 157.
- 29 Albrechtsen 1971, 198; Harvig et al. 2014, 3; Henriksen 2009, 69f.
- 30 Henriksen 2009, 70.
- 31 Harvig et al. 2014, 3; Henriksen 2009, 69.
- 32 Haue 2015, 174.
- 33 Bech & Lysdahl 1976, 200; Harvig et al. 2014, 3; Oldenburger 2016, 61.
- 34 Henriksen 2009, 36.
- 35 Becker 1961, 167-169, Henriksen 2009, 75.
- 36 Harvig et al. 2014, 12.
- 37 Oldenburger 2016, 49; Trolle-Lassen 1989, 109.
- 38 Martens 1994, 38; Martens 2017, 33.
- 39 Becker 1961, 131-147; Henriksen 2015; 203; Oldenburger 2016, 61.
- 40 Martens 1992, 116-119; Oldenburger 2016, 61; Trolle-Lassen 1989, 108.

- 41 Baker 2012, 27.
- 42 X. P. Jensen 2015, 270; Martens 1994, 38.
- 43 Becker 1961, 128-180; Jørgensen 1975, 3; Terkildsen 2015.
- 44 Becker 1961, 161, 166; Oldenburger 2016, 16; Rindel 2015, 39; Terkildsen 2015, 53.
- 45 Martens 2017, 32.
- 46 Fx Bech 1975; Martens 1992; Trolle-Lassen 1989.
- 47 Harvig et al. 2014, 1; Henriksen 2015, 206; Kaliff 2007, 152; Oestigaard 2000, 20.
- 48 Henriksen 2015, 183.
- 49 Henriksen 2009, 308.
- 50 Baker 2012; Haue 2015; Henriksen 2009; Lagerlöf 1991.
- 51 Louwen 2021, 32ff; Rasch 1994, 223.
- 52 Louwen 2021, 42.
- 53 Henriksen 2016, 114f, 230f.
- 54 Henriksen 2016, 50.
- 55 Harvig et al. 2014, 12; Henriksen 1993, 105; Henriksen 2009, 77; Henriksen 2016, 46ff.
- 56 Louwen 2021, 48.
- 57 Baker 2012, 12.
- 58 Baker 2012, 12, 15, 26; Lagerlöf 1991, 127.
- 59 Bech 1980a; Becker 1957; Christiansen 2009; Johannesen 2022; Jørgensen 1968; Klindt-Jensen 1950; Martens 1992; Martens 2002; Nielsen 1975; Sarauw 1998; Thomsen 2020; Vorting 1977.
- 60 Henriksen 2009, 95; Oldenburger 2016, 61.
- 61 Haue 2012a.
- 62 Sb.nr. 100405-21, 64 og 30-34.
- 63 Christiansen 2019; Haue 2012b.
- 64 Poz-148007 3425 ± 30 BP, Poz-147533 2995 ± 35 BP, Poz-147642 2940 ± 30 BP, Poz-147646 2960 ± 30 BP, Poz-147772 3380 ± 35 BP, Poz-147645 2425 ± 30 BP, Poz-148003 1780 ± 30 BP, Poz-147628 1630 ± 30 BP, Poz-148012 1730 ± 30 BP, Poz-148004 2400 ± 30 BP, Poz-148006 2430 ± 30 BP, Poz-147535 1810 ± 30 BP, Poz-147625 1765 ± 30 BP, Poz-148008 1800 ± 30 BP, Poz-147626 1835 ± 30 BP, Poz-147643 1775 ± 30 BP, Poz-148010 1765 ± 30 BP, Poz-148011 1705 ± 30 BP, Poz-147627 1760 ± 35 BP.
- 65 Nielsen 2023.
- 66 Poz-147630 1810 ± 35 BP.
- 67 Alexandersen et al. 2008, 294ff.
- 68 Jensen 2022.
- 69 Jensen 2005, 46-48.
- 70 Henriksen 2009, 153.
- 71 Poz-147647 2060 ± 30 BP. Jørgensen & Andersen 2014, 66.

- 72 Poz-148002 2370 ± 30 BP.
73 Poz-147892 1135 ± 30 BP.
74 X. P. Jensen 2015, 270; Jørgensen 1968, 65f; Martens 2002, 233, 241;
Oldenburger 2016, 37.
75 Henriksen 1993, 105.
76 Alexandersen et al. 2008, 396.
77 Alexandersen et al. 2008, 142f; Henriksen 2016, 37, 113.
78 Squires 2015, 165.
79 Harvig et al. 2014, 12; Henriksen 1993, 104.
80 Møller et al. 2020, 13.
81 Egeberg 2015, 97; Grundvad 2015, 125-126; Møller et al. 2020, 39.
82 Grundvad 2015, 125, Møller et al. 2020, 39
83 Harvig et al. 2014, 12; Henriksen 1993.
84 Hansen 2006, 130ff; Johannesen 2016, 136; Nielsen 2022.
85 Henriksen 2016, 206.
86 Fx Bech & Lysdahl 1976, 200; Henriksen 2016, 205; Rosenberg & Jensen
2018, 80.
87 Henriksen 2009, 246; Henriksen 2016, 206.
88 Oldenburger 2016, 61.
89 Henriksen 2009, 36.
90 X. P. Jensen 2015 samt opdateret kort fra X. P. Jensen.
91 Martens 2002, 241.
92 Oldenburger 2016, 63f; Watt 2003, 191.
93 Henriksen 2009, 248; Lund 2019; Watt 2003, 191.
94 Henriksen 2015, 184-185; Louwen 2021, 42-44; Oestigaard 2000, 56.
95 Louwen 2021, 32; Rasch 1994, 223.
96 Louwen 2021, 36.
97 Brück 2014, 131.
98 Ibid.
99 Rasch 1994, 225; Tacitus, 112, 116.
100 Bech 1980a; Martens 2002.
101 Oldenburger 2016, 54.
102 X. P. Jensen 2015, 269; Watt 2003, 183.
103 Martens 1994, 38; Martens 2017, 33.
104 Rasch 1994, 231.

Referencer

- Albrechtsen, E. 1971: *Fynske Jernaldergrave. Gravpladsen på Møllegårdsmarken ved Broholm*. IV. 1. tekst. Fynske Studier IX. Odense.
- Alexandersen, V., H. S. Hedelin, P. Holck, E. Iregren & H. Schutkowski 2008: Brända ben. I: N. Lynnerup, P. Bennike & E. Iregren: *Biologisk antropologi med human osteologi*. Gyldendal, København, s. 391-414.
- Baker, J. L. 2012: *The Funeral Kit: mortuary practices in the archaeological record*. Walnut Creek.
- Bech, J.-H., 1975: Nordjyske fibler fra per. IIIa af førromersk jernalder – et bidrag til diskussionen vedrørende kulturforbindelserne i yngre førromersk jernalder. *Hikuin 2*, s. 75-96.
- Bech, J.-H. 1980a: Late Pre-Roman Iron Age in Northern Jutland in the light of excavations at the Vogn cemetery in Mosbjerg, Vendsyssel. I: L. Kaelas & J. Wigfores (red.): *Die Vorrömische Eisenzeit im Kattegatt-gebiet und Polen*. Symposium in Göteborg. Göteborg, s. 68-84.
- Bech, J.-H. 1980b: Overbygårdskælderen. Datering af keramikken. *KUML 1979*, s. 141-150.
- Bech, J.-H. & P. Lysdahl 1976: Vendsyssel. I K. Cullberg (red.): *När Järnet kom. Polen-Vendsyssel-Göteborg vid tiden omkring K.f. Göteborg*, s. 191-226.
- Becker, C. J. 1957: Førromersk jernaldergrav fra Try skole i Vendsyssel. *KUML 1957*, s. 49-67.
- Becker, C. J. 1961: *Førromersk Jernalder i Syd- og Midtjylland*. Nationalmuseets skrifter. Større beretninger, VI. København.
- Brück, J. 2014: Cremation, Gender, and Concepts of the Self in the British Early Bronze Age. I: I. Kuijt, C. P. Quinn & G. Cooney (red.): *Transformation by Fire. The Archaeology of Cremation in Cultural Context*. The University of Arizona Press, Tuscon, s. 119-147.
- Egeberg, T. 2015: Store Skindbjerg og Lønhøjvej. To store gravpladser i Vestjylland. I: P. Foss & N. A. Møller (red.): *De dødes landskab. Grav og gravskik i ældre jernalder i Danmark*. Beretning fra et colloquium i Ribe 19.-20. marts 2013. København, s. 89-101.
- Ejstrud, B. & C. K. Jensen 2000: *Vendehøj – landsby og gravplads*. Jysk Arkæologisk Selskab, Højbjerg.
- Engelhardt, C. 1881: Jernalderens Gravskikke i Jylland. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1881*, s. 79-184.
- Grundvad, B. 2015: Gammelbygravene. En sen førromersk gravplads med urner og tidlige jordfæstegrave. I: P. Foss & N. A. Møller (red.): *De dødes landskab. Grav og gravskik i ældre jernalder i*

- Danmark*. Beretning fra et colloquium i Ribe 19.-20. marts 2013. København, s. 123-129.
- Hansen, J. 2006: Offertradition og religion i ældre jernalder i Syds-kandinavien – med særligt henblik på bebyggelsesofringer. *KUML 2006*, s. 117-175.
- Hansen, M. 1984: Urnebrandgrube med jernfibula fra Markvænget i Vesthimmerland. *Hikuin 10*, s. 117-122.
- Harvig, L., M. Runge & M. B. Lundø 2014: Typology and function of Late Bronze Age and Early Iron Age cremation graves – a micro-regional case study. *Danish Journal of Archaeology*, 2014, s. 1-16.
- Haue, N. 2015: Gravformer og gravskik i Nordjylland i ældre jernalder. I: P. Foss & N. A. Møller (red.): *De dødes landskab. Grav og gravskik i ældre jernalder i Danmark*. Beretning fra et colloquium i Ribe 19.-20. marts 2013. København, s. 171-182.
- Henriksen, M. B. 1993: Et ligbrændingsforsøg på Hollufgård – hvad kan det fortælle om jernalderens brandgrave. *Fynske Minder 1993*, s. 99-116.
- Henriksen, M. B. 2009: *Brudager Mark – en romertidsgravplads nær Gudme på Sydøstfyn*. Odense Bys Museer, Odense.
- Henriksen, M. B. 2015: Kenotafer, ødelagte grave eller ofringer? Deponeringer og andre aktiviteter på ældre jernalders gravpladser. I: P. Foss & N. A. Møller (red.): *De dødes landskab. Grav og gravskik i ældre jernalder i Danmark*. Beretning fra et colloquium i Ribe 19.-20. marts 2013. København, s. 183-214.
- Henriksen, M. B. 2016: *Bålets betydning. Ligbrænding i Danmarks oldtid belyst ved arkæologiske fund og ligbrændingseksperimenter. Bind 1 – Tekst*. PhD-afhandling, Københavns Universitet, København.
- Jensen, C. K. 2005. *Kontekstuel kronologi – en revision af det kronologiske grundlag for førromersk jernalder i Syds-kandinavien*. Bind 1 – tekst. Lag 7. Højbjerg.
- Jensen, O. L. 2015: Jægerstenalderens brandgrave. *Alle tiders Nordsjælland. Museum Nordsjællands Årbog 2015*, s. 79-86.
- Jensen, X. P. 2015: Krig, kult og kontakter. Våbengrave og romersk militærimport i ældre jernalder. I: P. Foss & N. A. Møller (red.): *De dødes landskab. Grav og gravskik i ældre jernalder i Danmark*. Beretning fra et colloquium i Ribe 19.-20. marts 2013. København, s. 269-281.
- Johannesen, K. 2016: *Rituals of Common Things. The ritual and religion of the mixed wetland deposits in the Early Iron Age*. PhD-afhandling, Aarhus Universitet, Højbjerg.

- Jørgensen, A. N. & H. C. H. Andersen 2014: *Ejsbøl Mose. Die Kriegsbeuteopfer im Moor von Ejsbøl aus dem späten 1.Jh.v.Chr. bis zum frühen 5.Ja.n.Chr.* Jysk Arkæologisk Selskab. Højbjerg.
- Jørgensen, E. 1975: Tuernes mysterier. *Skalk nr. 1, 1975*, s. 3-10.
- Jørgensen, E. 1968: Sønder Vilstrup-fundet. En gravplads fra ældre jernalder. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1968*, s. 32-90.
- Kaliff, A. 2007: *Fire, Water, Heaven and Earth. Ritual practice and cosmology in ancient Scandinavia. An Indo-European perspective.* Riksantikvareämbetet, Stockholm.
- Klindt-Jensen, O. 1950: *Foreign Influences in Denmark's Early Iron Age.* København.
- Lagerlöf, A. 1991: Är gravmaterialet användbart för sociale analyser eller säger det mer om riter och ceremonier? I: C. Fabeck & J. Ringtved (red.): *Samfundsorganisation og Regional Variation. Norden i romersk jernalder og folkevandringstid.* Beretning fra 1. nordiske jernaldersymposium på Sandbjerg Slot 11 – 15 april 1989. Aarhus, s. 127-131.
- Larsson, Å. M. 2003: Secondary Burial Practices in the Middle Neolithic. *Current Swedish Archaeology, Vol. 11*, s. 153-170.
- Louwen, A. 2021: *Breaking and Making the Ancestors. Piecing together the urnfield mortuary process in the Lower-Rhine-basin, ca. 1300 – 1400 BC.* Leiden.
- Lund, J. 2019: Alken Enge som rituel plads. Deponeringer i lyset af fragmentering, skelettering og dannelsen af en ny rituel plads. I: M. Løvschal, R. B. Iversen & M. K. Holst (red): *De dræbte krigere i Alken Enge. Efterkrigsritualer i ældre jernalder.* Jysk Arkæologisk Selskab, Højbjerg, s. 209-224.
- Lysdahl, P. 1971: Vendsyssel som lokalgruppe i ældre romersk jernalder. I: C. Nørrelykke (red.): *Brudstykker. Holger Friis tilegnet på firsårsdagen 15. oktober 1971.* Hjørring, s. 85-108.
- Martens, J. 1992: The Preroman Iron Age Cemetery at Kraghede. On the so-called "Kraghede-group" and its Cultural Position in the Light of Recent Research and Excavations at Borremose. *Barbaricum '92*, s. 114-136.
- Martens, J. 1994: On the so-called Kraghede-group – the pre-roman Iron Age in North Jutland and its connections with the Przeworsk Culture. I: J. Gurby & A. Kokowski (red.): *Kultura Przeworska. Materiały z konferencji.* Lublin, s. 37-69.
- Martens, J. 2002: The Introduction of the Weapon Burial Rite in Southern Scandinavia during the Late Pre-Roman Iron Age. New perspectives in the light of chronological research. I: C. von Car-

- nap-Bornheim, J. Ilkjær, A. Kokowski & P. Łuczkiwicz (red.): *Bewaffnung der Germanen und ihrer Nachbarn in den letzten Jahrhunderten vor Christi Geburt: Akten der internationalen Tagung in Nałęczów, 23. bis 25. September 1999*. Lublin, s. 229-266.
- Martens, J. 2017: Continuity or Rupture? Some remarks on the transition from the Early to the Late Pre-Roman Iron Age in Northern Central Europe. I: A. Michałowski, M. Teska, P. Niedzielski & M. Żółkiewski (red.): *Settlements Pottery of the pre-Roman Iron Age in Central European Barbaricum – new research perspectives*. Poznan.
- Müller, S. 1912: Vendsyssel-studier. III. Jernalderens kulturhistorie og fund. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1912*, s. 83-142.
- Møller, N. A., L. L. Harvig & B. G. Alexiou 2020: The Iron Age Urn-field Tradition of Southwestern Jutland, Denmark. *Acta Archaeologica vol. 91, 1*, s. 11-80.
- Nielsen, J. L. 1975: Aspekter af det førromerske våbengravsmiljø i Jylland. *Hikuin 2*, s. 89-96.
- Nielsen, L. E. 2023: Sdr. Tranders. Bebyggelse gennem 1.300 år fra yngre bronzealder til ældre germansk jernalder. *Alabu, vol. 1*.
- Oestigaard, T. 2000: *The Deceased's Life Cycle Rituals in Nepal. Present Cremations Burials for the Interpretations of the Past*. BAR International Series 853. Oxford.
- Oldenburger, F. 2016: *Højgård – Iron Age Graves in Southern Jutland*. Museum Sønderjylland, Haderslev.
- Rasch, M. 1994: The appearance of weapon graves in Scandinavia around the Birth of Christ – Some interpretations in the light of weapon graves from Öland. In: C. von Carnap-Bornheim (red.): *Beiträge zu römischer und barbarischer Bewaffnung in den ersten vier nachchristlichen Jahrhunderten*. Akten des 2. Internationalen Kolloquiums in Marburg a. d. Lahn, 20. bis 24. Februar 1994. Lublin/Marburg, s. 223-231.
- Rindel, P. O. 2015: Tuegravpladserne fra førromersk jernalder ved Grøntoft. I: P. Foss & N. A. Møller (red.): *De dødes landskab. Grav og gravskik i ældre jernalder i Danmark*. Beretning fra et colloquium i Ribe 19.-20. marts 2013. København, s. 37-50.
- Rosenberg, A. G. & X. P., Jensen 2018: Hellegård. En sydfynsk gravplads fra ældre jernalder med våben og værktøj. *KUML 2018*, s. 75-104.
- Squires, K. E. 2015: The integration of microscopic techniques in cremation studies. I: T. Thompson (red.): *The Archaeology of Cremation. Burned human remains in funerary studies*. Oxbow Books, Oxford, s. 151-172.

- Tacitus (1970): *The Agricola and the Germania*. Penguin Books.
- Terkildsen, K. F. 2015: Gravpladsen Årupgård som kilde til social stratifikation i førromersk jernalder. I: P. Foss & N. A. Møller (red.): *De dødes landskab. Grav og gravskik i ældre jernalder i Danmark*. Beretning fra et colloquium i Ribe 19.-20. marts 2013. København, s. 51-70.
- Trolle-Lassen, T. 1989: Jernaldergravpladsen ved Vogn. En arkæologisk – osteologisk undersøgelse. *KUML 1987*, s. 105-163.
- Vorting, H. C. 1977: Gravplads på højtoppen – og andet godt fra en frigivet gravhøj i Vendsyssel. *Antikvariske Studier 1977*, hæfte 1, s. 109-123.
- Watt, M. 2003: Weapon graves and regional groupings of weapon types and burial customs in Denmark, 100 BC – 400 AD. I: L. Jørgensen, B. Storgaard & L. G. Thomsen (red.): *The Spoils of Victory. The North in the Shadow of the Roman Empire*. Nationalmuseet, København, s. 180-193.

Andre kilder

- Christiansen, T. T. 2009: *ÅHM 5283, Tviehøj, Dall*. Udgravningsberetning, Nordjyske Museer, Aalborg.
- Christiansen, T. T. 2019: *ÅHM 7065 Dalsager, Kaas*. Udgravningsberetning, Nordjyske Museer, Aalborg.
- Haue, N. 2012a: *NJM6219 Pandrup Sundhedshus*. Udgravningsberetning, Nordjyske Museer, Aalborg.
- Haue, N. 2021b: *NJM6169 Sigsgaard, Jetsmark Sogn, Hoetbo herred*. Udgravningsberetning, Nordjyske Museer, Aalborg.
- Jensen, A. Ø. 2022: *Osteologisk rapport 7138R014*. Rapport, Nordjyske Museer, Aalborg.
- Johannesen, K. 2022: *ÅHM 7138 Jetsmark Skole*. Udgravningsberetning, Nordjyske Museer, Aalborg.
- Nielsen, L. E. 2022: *ÅHM 6784 Sdr. Tranders III*. Udgravningsberetning, Nordjyske Museer, Aalborg.
- Sarauw, T. B. 1998: *ÅHM 3847. 3 overpløjede gravhøje fra enkeltgravskulturen og 1 udateret overpløjet gravhøj. Horsmarkvej*. Udgravningsberetning, Nordjyske Museer, Aalborg.
- Thomsen, P. 2020: *ÅHM 6798 Overbygård, Stae*. Udgravningsberetning, Nordjyske Museer, Aalborg.

Katalog

Grav A462

Brandpletgrav bestående af mørkt sortbrunt, humøst sand med trækul og brændte knoglefragmenter samt en døllekniiv i jern. Graven indeholdt 520 g knogler, hvoraf 10 g stammer fra dyr. Det humane knoglemateriale bestod af fragmenter fra kranie, brystkasse, bækken, overekstremiteter, hænder og fødder fra et individ, som er ældre end 14 år. Trækul af hassel fra graven er ¹⁴C-dateret til yngre førromersk jernalder per. III (ca. 160 f.Kr.-35 e.Kr.).

Fund: X29, X239, X244 og X251.

¹⁴C-datering (X239) Poz-147647: Trækul af hassel dateret til 2060 BP (+/-30). Kalibreret ved hjælp af OxCal 4.4.2 til 144-141 BC (1,3%), 107-35 BC (54,0%) eller 15 BC-5 AD (12,9%).

Figur 17. Døllekniiv X244 fra grav A462. Foto: Nordjyske Museer.

Grav A743

Brandgrube bestående af mørkt sortbrunt, humøst sand med trækul, keramik og brændte knoglefragmenter. I fylden stod et lerkar på hovedet og ved siden af lå et sværd, en lansespids, en kniv og en jernnål. Graven indeholdt 1.234 g keramik og 2.292 g knogler, hvoraf 10 g stammer fra dyr. Det humane knoglemateriale bestod af fragmenter fra kranie, brystkasse, bækken, overekstremiteter og underekstremiteter fra en voksen mand samt en ryghvirvel fra et barn på 0-7 år. La Tène-sværdet (X242) er bøjet en gang, og klinge og grebtunge var bevaret og med et to stempler 4-5 cm under grebet. Stemplerne bestod af to halvmåner placeret over hinanden. Den øverste med åbningen mod sværdets greb og den nederste med

åbningen mod sværdets kant. Lansespidsen (X243) af jern er 12 cm lang og 3 cm bred på det bredeste sted. Lerkarrets (X246) randdiameter er 19,5 cm, mens bugdiameteren er lidt mindre. Randen var let udadbøjet og karret havde en let X-formet hank. Ud over lerkarret var der skår fra mindst fem andre lerkar: Et fad/skål, et lille kar, to mellemstore kar og et stort kar. Flere af keramikskårene var deformerede pga. varmpåvirkning. Trækul af hassel fra graven er ¹⁴C-dateret til yngre førromersk jernalder (ca. 161 f.Kr.-31 e.Kr.), mens våbentyperne dateres til førromersk jernalder per. IIIb, og keramikken dateres til årtierne inden Kristi fødsel.

Fund: X60, X65, X66, X227, X228, X240, X242, X243, X245, X246, X250 og X252.

¹⁴C-datering (X60) Poz-147632: Trækul af hassel dateret til 2045 BP (+/-35). Kalibreret ved hjælp af OxCal 4.4.2 til 161 BC-31 AD (91,8%) eller 4-60 AD (3,7%).

Grav A746

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt, humøst sand med trækul, keramik og brændte knoglefragmenter samt jernfragmenter og få ildskørnede sten. Graven var 44 cm i diameter og 8 cm dyb. Graven indeholdt 1.138 g keramik og 1.407 g knogler, hvoraf 100 g stammer fra dyr. Det humane knoglemateriale bestod af fragmenter fra kranie, over-/underkrop, hænder, fødder og ribben fra et voksent individ. Jernfragmenterne (X221) kan stamme fra en skjoldbule. Keramikskårene stammer fra mindst seks lerkar: To store kar, et mellemstort kar, to små kar og et fodbæger. Enkelte af skårene var deformerede pga. varmpåvirkning. Trækul af birk fra graven er ¹⁴C-dateret til førromersk jernalder per. II-III (ca. 240-50 f.Kr.), mens keramikken dateres til det sidste århundrede af yngre førromersk jernalder.

Fund: X56, X57, X62 og X221.

¹⁴C-datering (X62) Poz-147634: Trækul af birk dateret til 2165 BP (+/-35). Kalibreret ved hjælp af OxCal 4.4.2 til 361-272 BC (38,3%), 266-242 BC (3,5%), 236-96 BC (51,5%) eller 73-57 BC (2,1%).

Grav A750

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt, humøst sand med trækul og brændte knoglefragmenter. Graven var 36 cm i diameter og 9 cm dyb. Graven indeholdt 106 g keramik og 419 g knogler, hvoraf 26 g stammer fra dyr. Det humane knoglemateriale stammer fra kranie, overekstremiteter, hænder og vertebrae fra et individ, som er ældre end 14-17 år og muligvis en mand. Keramikskårene

stammer fra mindst to kar: Et lille kar og et mellemstort/stort kar. Graven er dateret til yngre førromersk jernalder på baggrund af de øvrige grave i området.

Fund: X63 og X64.

Grav A751

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt, humøst sand med trækul, keramik og brændte knoglefragmenter. Graven er 40 cm i diameter og 10 cm dyb. Graven indeholdt 538 g keramik og 196 g humane knogle. Knoglematerialet stammer fra kranie, underekstremiteter, over-/underkrop, hænder/fødder og fødder fra et voksent individ. Keramikskårene stammer fra mindst to kar: Et mellemstort kar og et mellemstort/stort kar. Trækul af el fra graven er ¹⁴C-dateret fra mellem til yngre førromersk jernalder (ca. 200-50 f.Kr.), mens keramikken peger mod yngre førromersk jernalder.

Fund: X67 og X68.

¹⁴C-datering (X59) Poz-147545: Trækul af el dateret til 2135 BP (+/- 30). Kalibreret ved hjælp af OxCal 4.4.2 til 349-327 BC (14,3%) eller 206-51 BC (81,2%).

Grav A752

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt, humøst sand med trækul og brændte knoglefragmenter. Graven er 20 cm i diameter og 11 cm dyb. Graven indeholdt 1.819 g keramik og 203 g knogler, hvoraf 16 g stammer fra dyr. Det humane knoglemateriale stammer fra kranie, hænder, ribben, over- og underekstremiteter fra et individ, som er ældre end 14 år. Keramikskårene stammer fra mindst syv kar: Et skål/fad, et lille kar, to mellemstore kar og et stort kar. Mange af skårene var deformerede på grund af varmepåvirkningen. Trækul af birk fra graven er ¹⁴C-dateret fra mellem til yngre førromersk jernalder (ca. 300-100 f.Kr.), mens keramikken dateres til sidste århundrede i førromersk jernalder.

Fund: X69 og X70.

¹⁴C-datering (X61) Poz-147633: Trækul af birk dateret til 2170 BP (+/- 35). Kalibreret ved hjælp af Oxcal 4.4.2 til 352-289 BC (46,3%), 236-101 BC (48,2%) eller 67-60 BC (0,9%).

Grav A769

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt fyld med få brændte knoglefragmenter. Graven var 29 cm i diameter og 9 cm dyb. Anlægget tolkes som en brandgrav baseret på beliggenheden

ved de øvrige grave og tilstedeværelsen af få hvidbrændte knoglefragmenter.

Grav A770

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt, humøst sand med trækul, keramik og brændte knoglefragmenter. Graven er 33 cm i diameter og 13 cm dyb. Graven indeholdt 530 g keramik og 942 g humane knogler. Knoglematerialet stammer fra kranie, under- og overekstremiteter, hænder/fødder, fødder og vertebrae fra et voksent individ og muligvis en kvinde. Keramikken stammer fra mindst to kar: Et lille kar og et mellemstort kar. Trækul af el fra graven er ¹⁴C-dateret til førromersk jernalder per. II-III (ca. 230-90 f.Kr.), og keramikken dateres til samme periode.

Fund: X78 og X79.

¹⁴C-datering (X74) Poz-147635: Trækul af el dateret til 2160 BP (+/- 35). Kalibreret ved hjælp af OxCal 4.4.2 til 359-276 BC (34,9%), 321-244 BC (2,3 %), 235-93 BC (55,0%) eller 76-55 BC (3,3%).

Grav A771

Mulig brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt fyld. Graven er 32 cm i diameter og 8 cm dyb. Der var ingen genstande i graven, så anlægget tolkes som en brandgrav baseret på de øvrige grave i området.

Grav A793

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt, humøst sand med trækul, keramik og brændte knoglefragmenter. Graven var 34 cm i diameter og 9 cm dyb. Graven indeholdt 187 g keramik og 392 g humane knogler. Knoglematerialet stammer fra kranie, over-/underkrop og hænder. Det var ikke muligt at estimere hverken alder eller køn. Keramikken stammer fra mindst et kar. Trækul af el fra graven er ¹⁴C-dateret til overgangen mellem yngre bronzealder og ældre førromersk jernalder (ca. 600-400 f.Kr.).

Fund: X223 og X224.

¹⁴C-datering (X75) Poz-147636: Trækul af el dateret til 2455 BP (+/- 30). Kalibreret ved hjælp af OxCal 4.4.2 til 755-680 BC (27,7%), 670-607 BC (17,1%) eller 596-414 BC (50,6%).

Grav A795

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt, humøst sand med trækul, keramik og brændte knoglefragmenter. Den var orienteret øst-vest, 102 cm lang, 37 cm bred og 9 cm dyb. Graven var forstyrret

af dyr/rødder, og det er muligt, at det har været to grave, som lå tæt på hinanden. Anlægget indeholdt 2.289 g keramik og 146 g knogler, hvoraf 1 g stammer fra dyr. Det humane knoglemateriale stammer fra kranie, ribben, bækken, vertebrae og over-/underkrop. Det var ikke muligt at estimere køn eller alder. Keramikskårene stammer fra mindst fem kar: Et fad/skål, et lille kar og et mellemstort kar. Nogle af skårene var sekundært varmpåvirkede, men ikke deformerede. Graven dateres på baggrund af keramikken til det første århundrede af ældre romersk jernalder.

Fund: X82 og X85.

Grav A813

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt, humøst sand med trækul og brændte knoglefragmenter. Graven var 36 cm i diameter, 8 cm dyb og indeholdt 11 g keramik og 46 g humane knogler. Knoglerne stammer fra kranie og ribben fra et barn på 0-14 år. Keramikskårene repræsenterer mindst to kar. Trækul af el fra graven er ¹⁴C-dateret til førromersk jernalder per. II-III (ca. 200-50 f.Kr.).

Fund: X231 og X232.

¹⁴C-datering (X91) Poz-147639: Trækul fra el dateret til 2110 BP (+/-30). Kalibreret ved hjælp af OxCal 4.4.2 til 339-326 BC (2,7%) eller 199-46 BC (92,7%).

Grav A814

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt, humøst sand med trækul, enkelte keramikskår og brændte knoglefragmenter. Graven var 36 cm i diameter, 20 cm dyb og indeholdt 34 g keramik og 335 g knogler, hvoraf 1 g stammer fra dyr. Det humane knoglemateriale stammer fra kranie, vertebrae, bækken, hænder og fødder fra et individ, som er ældre end 14 år. Keramikskårene repræsenterer mindst et kar. Korn fra graven er ¹⁴C-datering til vikingetiden, men da graven ligger i forbindelse med de øvrige grave, er tilstedeværelsen af kornet tolket som en senere forstyrrelse. Gravens dateres derfor til yngre førromersk datering på baggrund af de øvrige grave i området.

Fund: X229 og X230.

¹⁴C-datering (X93) Poz-147892: Rug dateret til 1135 BP (+/-30). Kalibreret ved hjælp af OxCal 4.4.2 til 774-787 AD (3,9%), 830-855 AD (5,5 %) eller 873-993 AD (86,1%).

Grav A819

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt, humøst sand med trækul, keramik og brændte knoglefragmenter. Graven indeholdt 699 g keramik og 33 g humane knogler. Knoglematerialet stammer fra kranie, og derudover var der fragmenter af rørknogler, som ikke kunne bestemmes nærmere. Det var ikke muligt at estimere alder eller køn. Keramikskårene repræsenterer mindst seks lerkar: Et lille kar, to mellemstore kar, et stort kar og et fodbæger. Flere er skårene er sekundært varmpåvirkede, men ikke deformerede. Trækul af birk fra graven er ¹⁴C-dateret til yngre førromersk jernalder (ca. 160-9 f.Kr.), mens keramikken dateres til det sidste århundrede af yngre førromersk jernalder.

Fund: X83, X233 og X241.

¹⁴C-datering (X94) Poz-148000: Trækul af birk dateret til 2110 BP (+/-30). Kalibreret ved hjælp af OxCal 4.4.2 til 339-326 BC (2,7%) eller 199-46 BC (92,7%).

¹⁴C-datering (X241) Poz-147631: Trækul af birk dateret til 2070 BP (+/-30). Kalibreret ved hjælp af Oxcal 4.4.2 til 169 BC-9 AD (95,4%).

Grav A824

Bunden af en urnegrav, som var var 30 cm i diameter og 16 cm dyb. Fylden i urnen bestod af sortbrunt, humøst sand med keramikskår, brændte knoglefragmenter og en bronzedråbe. Graven indeholdt 1.111 g keramik inkl. urnen og 1.425 g knogler, hvoraf 28 g hidrører fra dyr. Det humane knoglemateriale stammer fra kranie, brystkasse, rygsøjle, bækken, overekstremiteter og hænder fra et individ på 18-40 år. Keramikskårene stammer fra mindst et lerkar: Et mellemstort/stort kar. Graven dateres til yngre førromersk jernalder på baggrund af de øvrige grave i området.

Fund: X102, X235, X236, X237 og X238.

Grav A825

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt, humøst sand med trækul, keramik og brændte knoglefragmenter. Graven var 30 cm i diameter og 17 cm dyb. Graven indeholdt 466 g keramik og 699 g knogler, hvoraf 24 g stammer fra dyr. Det humane knoglemateriale repræsenterer kranie, over-/underkrop, overekstremiteter, vertebrae og hænder fra et individ, som er ældre end 14 år og muligvis en kvinde. Keramikskårene er fra mindst tre lerkar: Et fad/skål og to mellemstore kar. En hank var sekundært varmpåvirket, men ikke

deformeret. Keramikken i graven dateres til det sidste århundrede af yngre førromersk jernalder.

Fund: X103 og X104.

Grav A826

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt, humøst sand med trækul, keramik og brændte knoglefragmenter. Graven var 41 cm i diameter, 25 cm dyb og indeholdt 3.390 g keramik og 890 g knogler, hvoraf 22 g er fra dyr. Det humane knoglemateriale stammer fra kranie, underekstremiteter, hænder, fødder og ribben fra mand på 18-40 år. Keramikken repræsenterer mindst fire lerkar: Et lille kar, to mellemstore kar og et stort kar. Trækul af el fra graven er ¹⁴C-dateret til yngre førromersk jernalder og begyndelsen af ældre romersk jernalder (ca. 121-62 f.Kr.), mens keramikken dateres til de sidste to århundreder af førromersk jernalder.

Fund: X95 og X96.

¹⁴C-datering (X90) Poz-147547: Trækul af el dateret til 2040 BP (+/-30). Kalibreret ved hjælp af OxCal 4.4.2 til 151-131 BC (3,0%) eller 121 BC-62 AD (92,7%).

Grav A827

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt, humøst sand med trækul, keramik og brændte knoglefragmenter samt jernfragmenter. Graven var 32 cm i diameter, 24 cm dyb og indeholdt 542 g keramik og 1.725 g humane knogler. Knoglematerialet stammer fra kranie, hænder, fødder, bækken, vertebrae og ribben fra en mand på 18-40 år. Keramikken udgøres af mindst to lerkar: En kop og et stort kar. Skår fra begge kar var deformerede pga. varmpåvirkning. Jernfragmenter er sandsynligvis fra et remspænde. Trækul af birk fra graven er ¹⁴C-dateret til førromersk jernalder per. II og III (ca. 230-90 f.Kr.), mens keramikken er dateret til det sidste århundrede af yngre førromersk jernalder.

Fund: X102, X109, X235, X236, X237 og X238.

¹⁴C-datering (X108) Poz-147530: Trækul af birk dateret til 2150 BP (+/-30). Kalibreret ved hjælp af OxCal 4.4.2 til 353-285 BC (27,8%), 229-92 BC (63,1%) eller 77-54 BC (4,6%).

Grav A830

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt, humøst sand med trækul, keramik og brændte knoglefragmenter. Graven var 28 cm i diameter, 24 cm dyb og indeholdt 152 g keramik og 415 g knogler, hvoraf 1 g stammer fra dyr. Det humane knoglemateriale udgøres

af kranie, over-/underkrop, hænder og vertebrae fra et individ på mindst 14 år, men da kraniefragmenter er forholdsvis tynde, kan det ikke udelukkes, at de er fra et barn. Keramikskårene stammer fra mindst et kar. Trækul af birk fra graven er ¹⁴C-dateret til yngre førromersk jernalder per. III (ca. 160-0 f.Kr.).

Fund: X114 og X115.

¹⁴C-datering (X112) Poz-147640: Trækul af birk dateret til 2070 BP (+/-30). Kalibreret ved hjælp af OxCal 4.4.2 til 148-136 BC (6,7%), 112-41 BC (57,0%) eller 9-1 BC (4,6%).

Grav A833

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt, humøst sand med trækul, keramik, brændte knoglefragmenter og jern. Graven var 38 cm i diameter, 10 cm dyb og indeholdt 38 g keramik og 934 g knogler, hvoraf 70 g er fra dyr. Det humane knoglemateriale stammer fra kranie, over-/underkrop, hænder, vertebrae og ribben fra et individ på mindst 14 år, men da kraniefragmenter er forholdsvis tynde, kan det ikke udelukkes, at de er fra et barn. Keramikskårene repræsenterer mindst to lerkar. I graven var også en jernkniv (X217). Trækul af el fra graven er ¹⁴C-dateret til overgangen mellem yngre førromersk jernalder og ældre romersk jernalder.

Fund: X118, X119 og X217.

¹⁴C-datering (X120) Poz-147641: Trækul fra el dateret til 1990 BP (+/-30). Kalibreret ved hjælp af OxCal 4.4.2 til 46 BC-85 AD (88,2%) eller 95-117 AD (7,3%).

Grav A834

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt, humøst sand med trækul, keramik og brændte knoglefragmenter. Graven var 52 cm i diameter, 14 cm dyb og indeholdt 1.211 g keramik og 349 g knogler, hvoraf 8 g er fra dyr. Det humane knoglemateriale stammer fra kranie, over-/underkrop, overekstremiteter og ribben fra et barn på 0-14 år. Keramikskårene er fra mindst tre mellemstore kar. Trækul af el fra graven er ¹⁴C-dateret til førromersk jernalder per. II og III (ca. 200-40 f.Kr.), mens keramikken dateres til de to sidste århundreder af førromersk jernalder.

Fund: X113 og X117.

¹⁴C-datering (X116) Poz-147531: Trækul af el dateret til 2100 BP (+/-30). Kalibreret ved hjælp af OxCal 4.4.2 til 334-331 BC (0,5%) eller 198-42 BC (95 %).

Grav A1142

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt, humøst sand med trækul, brændt ler, enkelte keramikskår og brændte knoglefragmenter. Graven er 52 cm i diameter, 22 cm dyb og indeholdt 53 g keramik og 1 g humane knogler, som repræsenteres af rørknoglefragmenter, som ikke kan bestemmes. Keramikskårene stammer fra mindst et kar. Graven er dateret til overgangen mellem yngre bronzealder og ældre førromersk jernalder baseret på placeringen ved siden af grav A1143. Der kan dog sås tvivl om ¹⁴C-dateringen af grav A1143.

Fund: X125 og X222.

Grav A1143

Brandpletgrav bestående af mørkt, brunsort, humøst sand med trækul, brændt ler og brændte knoglefragmenter. Graven er 54 cm i diameter, 12 cm dyb og indeholdt 8 g humane knogler. Bygkorn fra brandgraven er ¹⁴C-dateret til overgangen mellem yngre bronzealder og ældre førromersk jernalder. Det er påfaldende, at begge grave, som er ¹⁴C-dateret på kornprøver, adskiller sig fra de øvrige grave (se A814). Det er dog muligt, at gravene A1142 og A1143 skal tolkes som de tidligste brandgrave på pladsen.

Fund: X126.

¹⁴C-datering (X124) Poz-147001: Byg dateret til 2405 BP (+/-30). Kalibreret ved hjælp af OxCal 4.4.2 til 735-695 BC (7,6%), 664-649 BC (3,6%) eller 547-399 BC (84,2%).

Grav A2243

Brandpletgrav bestående af mørkt, sortbrunt, humøst sand med trækul, keramik og brændte knoglefragmenter. Graven var 30 cm i diameter, 13 cm dyb og indeholdt 11 g keramik og 735 g knogler, hvoraf 2 g er fra dyr. Det humane knoglemateriale stammer fra kranie, brystkasse, rygsøjle, bækken, overekstremiteter og underekstremiteter fra et individ på 18-40 år. Blandt knoglerne var også et fragment af en bennål. Keramikskårene er fra mindst et lerkar. Graven ligger et stykke fra de øvrige grave og dateres til yngre førromersk jernalder og ældre romersk jernalder baseret på keramikken.

Fund: X201, X225 og X226.